Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas

Azijos studijų (turkologijos) programos studentė

RASA STAPONAITĖ

Lietuva ir Turkija 1918–1940 m. periodinėje spaudoje

BAKALAURO DARBAS

Vadovė – doc. dr. Galina Miškinienė

Vilnius 2019

Bakalauro baigiamojo darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....

.....

.....

....
(data) (v., pavardė) (parašas)

Bakalauro baigiamasis darbas įteiktas gynimo komisijai:

....
(data) (gynimo komisijos sekretorės parašas)

Bakalauro baigiamojo darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

201... m. ..... mėn. ..... d.
(gynimo data)

Gynimo komisijos pirmininkas:

....
(v., pavardė) (parašas)

Staponaitė, Rasa
Lietuva ir Turkija 1918–1940 m. periodinėje spaudoje: bakalauro darbas / Rasa Staponaitė, Azijos studijų (turkologijos) programos studentė; mokslinė vadovė doc. dr. G. Miškinienė; Vilniaus universitetas. Filosofijos fakultetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2019. – 50 lap. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 33 (37 pavad.).

Lietuva, Turkija, turkai, periodinė spauda, tarpukaris, spaudos istorija, Lietuvos okupacija

Bakalauro darbo objektas – Lietuvos ir Turkijos periodika tarpukariu. Darbo tikslas – atskleisti kokia informacija buvo publikuojama 1918–1940 m. Lietuvos periodinėje spaudoje apie Turkiją, bei Turkijos periodikoje apie Lietuvą. Darbo uždaviniai: nustatyti kokia informacija slypi apie Turkiją lietuviškoje tarpukario spaudoje, bei apie Lietuvą Turkijos periodikoje; atskleisti Turkijos periodikos reakciją į 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos okupaciją. Tyrimo metu naudotasi elektroninio paveldo sistema (VEPS), Turkijos Nacionalinės bibliotekos tinklapio skaitmeninta periodika („Milli Kütüphane“), Turkijos valstybinio archyvo elektroninė sistema („Devlet arşivleri“), Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA) dokumentų paieškos sistema, 1897 ir 1923 m. gyventojų surašymo duomenimis.

Atlikus spaudos analizę, paaiškėjo, jog informacijos apie Turkiją bei Lietuvą šalių periodikoje būta. Rasta informacija atskleidė Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykių bruožus, domėjimosi sritis, bei staigią Turkijos spaudos reakciją į Lietuvos okupaciją.

Šis bakalauro darbas gali būti naudingas tiriant plačiau Lietuvos ir Turkijos santykius, taip pat tyrimams, tiriantiems pasaulio reakciją į 1940 m. Lietuvos okupaciją.

TURINYS

ĮVADAS 5
1. LIETUVA IR TURKIJA 7
1.1 Turkijos Respublikos reformos 7
1.2 Nepriklausoma Lietuva 8
1.3 Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiai 1923–1940 m. 8
2. SPAUDA TARPUKARIO LIETUVOJE 9
2.1 Spaudos analizė 11
2.1.1 „Naujoji Romuva“ 12
2.1.2 „Moteris“ 15
2.1.3 „Sekmadienis“ 16
2.1.4 Kita spauda 18
3. TURKAI LIETUVOJE XIX–XX a. pradžioje 20
3.1 Gyventojų surašymo duomenys 20
3.2 Kiti šaltiniai 21
4. TURKIJOS SPAUDA 1929–1940 22
4.1 Kalbos reforma 22
4.2 Spaudos analizė 23
4.2.1 „Hakimiyeti Milliye“–„Ulus“ 24
4.2.2 „Vakit“ 26
4.3 Turkijos spaudos reakcija 1940 m. Lietuvos okupaciją 27
IŠVADOS 31
BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS 33
PRIEDAI 37
Lithuania and Turkey in 1918-1940 Periodical Press 50

ĮVADAS

Lietuvai ir Turkijai 1918–1940 periodas išties ypatingas. 1918 m. Lietuva atgauna Nepriklausomybę, o 1923 m. susikuria Turkijos Respublika. Po Pirmojo pasaulinio karo, susiklosčiusios sąlygos leido abejoms tautoms atgimti ir reformuotis. Šiuo laikotarpiu tai pat užsimezga Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiai, 1930 m. pasirašoma draugystės sutartis ir metų eigoje valstybių bendravimas toliau plėtojasi. Žinoma, jog abiejų šalių prezidentai bendraudavo laiškais – telegramomis (Miškinienė 2012), taip pat buvo palaikomi tarpusavio santykiai diplomatų dėka. Su atgimusiomis valstybėmis, atgimė ir reformavosi šalių spauda. Turkijoje vienas iš ryškiausių pokyčių, 1929 m. oficialus perėjimas iš arabų rašto prie lotynų abėcėlės, o Lietuvoje 1919 m. priimtas spaudos įstatymas, kuris užtikrino spaudos laisvę. Būtent spauda, o tiksliau, periodika, yra labai mažai analizuota Lietuvos ir Turkijos atžvilgiu. Nėra žinoma kokia informacija buvo publikuojama apie abejas šalis. Dėl gerėjančio šaltinių prieinamumo skaitmenintu pavidalu, atsiveria platesni keliai susipažinti su Turkijos ir Lietuvos spauda, leista tarpukariu. Dėl šių priežasčių, šiame darbe pasirinktas objektas – Turkijos ir Lietuvos periodika. Tikimasi, jog periodinės spaudos analizė atskleis kokia informacija buvo pateikiama turkų ir lietuvių skaitytojams apie abejas šalis bei pateiks dar nenagrinėtos aktualios informacijos. Šio darbo **tema** – Lietuva ir Turkija 1918–1940 m. periodinėje spaudoje.

Tikslas: atskleisti kokia informacija buvo publikuojama 1918–1940 m. Lietuvos periodinėje spaudoje apie Turkiją, bei Turkijos periodikoje apie Lietuvą, išanalizavus anksčiau nenagrinėtus leidinius.

Uždaviniai:

1. Nustatyti kokia informacija apie Turkiją slypi tarpukario Lietuvos periodinėje spaudoje.
2. Nustatyti kokia informacija apie Lietuvą buvo publikuojama turkiškoje periodinėje spaudoje.
3. Atskleisti Turkijos reakciją į 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos okupaciją, remiantis turkiška spauda.

Problemos formuluotė: Lietuvos ir Turkijos periodinė spauda 1918–1940 m. analizuojant informaciją apie Lietuvą ir Turkiją, yra labai mažai tyrinėta, tad nėra aišku, kokia informacija buvo publikuojama ir ar išvis jos buvo.

Tyrimo metodai ir darbo eiga: rašant darbą buvo naudojamas aprašomasis analitinis metodas, aprašant istorinius įvykius bei analizuojant spaudą, dokumentus. Tyrimui pasitelkta elektroninio paveldo sistema (VEPS), Turkijos Nacionalinės bibliotekos tinklapio skaitmeninta periodika („Milli Kütüphane“), Turkijos valstybinio archyvo elektroninė sistema („Devlet arşivleri“)[1], Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA) dokumentų paieškos sistema, 1897 ir 1923 m. gyventojų surašymo duomenys. Analizuojami dokumentai ir spauda lietuvių, turkų ir rusų kalbomis. Periodikos ir dokumentų analizės metu sistemose ieškota raktinių žodžių: *Turkija, turkai, turkas, turkė, Lietuva, lietuviai,* atitinkamomis dokumentų kalbomis.

Temos ištirtumas: Lietuvos ir Turkijos ryšius tarpukariu nagrinėjo Vilniaus universiteto doc. dr. Galina Miškinienė, remdamasi Antano Smetonos ir Mustafa Kemalio Atatiurko telegramomis – laiškais. Olegas Volkovas išplėtė turimas žinias apie šalių tarpusavio santykius, plačiai aprašydamas Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykių raidą tarpukariu, remiantis archyviniais dokumentais ir truputi paliečiant tuometinę spaudą. O. Volkov analizuoti lietuviški laikraščiai – „Aidas“, „Diena“ ir turkiškas – „Cumhuriyet“, tačiau juose atsispindėjo tik trumpos informacinės žinutės ir turinio prasme nebuvo plačiau išsiplėsta. Apie Lietuvos tarpukario spaudą rašė Vytas Urbonas, Albertas Ruzgas, Kęstutis Skrupskelis, Jonas Bulota. Turkijos spaudą ir jos istoriją aprašė Justina Pilkauskaitė–Kariniauskienė, plačiau tyrinėjo – Hüseyin Doğramacioğlu, Hale Yılmaz.

Darbo struktūra: Šį darbą sudaro keturi skyriai. Pirmajame skyriuje supažindinama su Turkijos Respublikoje įvestomis reformomis, Turkijos bei Lietuvos santykiais tarpukariu, taip norint sudaryti pagrindą vėliau nagrinėjamos spaudos turinio suvokimui. Antrajame skyriuje apžvelgiama lietuviška spauda ir atliekama jos analizė, tiriant rastą informaciją apie Turkiją, turkus. Trečiame skyriuje aptariami 1897 ir 1923 m. gyventojų surašymo duomenys ir įvardijamas turkų skaičius Lietuvoje nurodytais metais. Ketvirtajame skyriuje apžvelgiama Turkijos kalbos reforma, spauda ir atliekama turkiškos periodinės spaudos analizė, ieškant informacijos apie Lietuvą, lietuvius. Taip pat šiame skyriuje analizuojama, kaip Turkijos spauda reagavo į 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos okupaciją.

[1]Už prieigą prie Turkijos archyvų dokumentų dėkoju dr. Abdulhakim Kılınç (İstanbul İl Milli Eğitim Mudurluğu Ders Kitabı Hazırlama Komisyonu, Türkiye).

1. LIETUVA IR TURKIJA

Šiame skyriuje trumpai bus supažindinama su Turkijos Respublikos įvykdytomis svarbiausiomis reformomis, Nepriklausomos Lietuvos periodu bei Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiais. Šie skirsniai yra svarbūs, tolimesniuose skyriuose, analizuojamam spaudos turinio suvokimui.

1.1 Turkijos Respublikos reformos

Šis poskyris skirtas trumpiai supažindinti su Turkijoje įvykdytomis reformomis ir Mustafa Kemaliu Atatiurku. 1923 m. spalio 29 d. susikuria Turkijos Respublika ir M. K. Atatiurkas tampa jos prezidentu. Taip prasideda nauja Turkijos era su reformomis kardinaliai pakeitusiomis šalį. M. K. Atatiurkas siekė modernizuoti Turkiją ir orientavosi į Vakarų Europos šalis kaip pavyzdį. Pagrindinės M. Kemalio Atatiurko įvestos reformos chronologine tvarka:

1923 m. spalio 29 d. įkuriama Turkijos Respublika su sostine Ankara.

1924 m. panaikintas kalifatas, šariato teisė, priimama Konstitucija.

1925 m. įvestas Grigaliaus kalendorius, skatinama dėvėti vakarietiškus rūbus: uždrausti fesai, skatinama atsisakyti moterims šydų.

1926 m. pristatoma civilinė santuoka, panaikinama poligamija.

1928 m. Turkija tampa sekuliaria valstybe.

1929 m. nuo sausio 1 d. įsigali turkiška abėcėlė, arabų raštą keičia lotynų abėcėlės raidės.

1934 m. moterims suteikta teisė balsuoti ir dalyvauti politikoje. Atsiranda pavardės, Mustafa Kemalis tampa Mustafa Kemaliu Atatiurku (liet. Turkijos tėvas)

Pagal Konstituciją Prezidento rinkimai Turkijoje vykdavo kas ketverius metus, M. K. Atatiurkas buvo perrinktas prezidentu 1927 m, 1931 m. ir 1935 m. Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos. Atatiurko reformos ir su jomis besikeičianti Turkija atkreipė viso pasaulio dėmesį[2]. M. K Atatiurkas mirė 1938 m. lapkričio 10 d. 9 val. 05 min. Stambule. Iki pat šių dienų, lapkričio 10 d. 9 val. 05 min. Turkijoje sustoja vienai minutei gyvenimas, pagerbti M. K Atatiurkui, taip parodant kokį svarbų vaidmenį Turkijai turėjo ir vis dar turi buvęs šalies prezidentas.

[2]Prieiga: <http://www.kultur.gov.tr/EN-103908/biography-of-ataturk.html> [žiūrėta 2019 05 19]

1.2 Nepriklausoma Lietuva

Šiame poskyryje, norima trumpai supažindinti su Nepriklausomos Lietuvos iššūkiais, kurie, bus pagalbinė priemonė tolimesnės spaudos suvokimui. Lietuva Nepriklausomybę paskelbė 1918 m. vasario 16 d. su sostine Vilniumi, pati pirma iš Baltijos valstybių. 1919 m. išrenkamas pirmasis Lietuvos prezidentas – Antanas Smetona. Kazys Grinius būdamas trečiuoju prezidentu 1926 m., nuverstas tautininkų perversmu ir Antanas Smetona tampa prezidentu (1926 m. gruodžio 17 d.) iki pat Lietuvos okupacijos pradžios. Valdant A. Smetonai įteisinamas autoritarinis režimas, įsigali cenzūra. (Gaigalaitė 2008)

Tarpukario Lietuvoje daug problemų kėlė Vilniaus ir Klaipėdos kraštai, arba trys didžiosios valstybės – Lenkija, Sovietų Sąjunga ir Vokietija, kurios dėl šių sričių ir varžėsi. Būdamos strategiškai palankiose vietose, Vilnius ir Klaipėda ir taip mažai Lietuvos valstybei buvo labai svarbūs. 1919 sausio 1 d. Vilnių okupavo Lenkijos kareiviai, tų pačių metų sausio 6 d. Raudonoji armija, nuo 1919 m. balandžio mėn. lenkų kariuomenė užima Vilnių. 1924 m. gegužės 8 d. Klaipėda pripažinta Lietuvai, o 1939 m. Vokietijai iškėlus ultimatumą, Klaipėda atiteko Vokietijai. 1939 m. spalio 10 d. Lietuva ir SSRS pasirašė savitarpio pagalbos sutartį. 1939 m. spalio 29 d. Lietuva atgavo Vilniaus kraštą, 1940 m. birželio 14 d. įteiktas ultimatumas Lietuvai ir birželio 15 d. sovietai okupavo Lietuvą. Lietuvai būnant maža ir jauna valstybe, pasipriešinti didžiųjų šalių keliamiems reikalavimams būdavo labai sunku arba per daug rizikinga. 1939 m. rugpjūtį Vokietijai ir Sovietų Sąjungai pasirašius susitarimą dėl valstybių pasidalinimo, tolimesnių mėnesių eigoje vykdyti veiksmai, buvo protingai apgalvoti ir vedė link šalių okupacijų ir aneksijų[3].

1.3 Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiai 1923–1940 m.

Lietuvos Respublikai atgavus Nepriklausomybę 1918 m. ir 1923 m. susikūrus Turkijos Respublikai, tarpusavio santykių plėtojimas aktyviai vykti pradėjo tik ketvirtajame dešimtmetyje. 1930 m. šalys pasirašė tarpusavio draugystės sutartį ir nuo tada atsivėrė kelias įvairiapusiškam šalių bendravimui. 1931 m. paskiriamas

[3]Prieiga: <http://www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/177> [žiūrėta 2019 05 21]

pirmasis Lietuvos pasiuntinys Turkijai – Jurgis Baltrušaitis, tarpusavio santykių plėtojimui daug prisidėjęs diplomatas, į Turkiją vykęs atstovauti Lietuvai ir plėtoti tarpvalstybinių santykių, o 1931 m. laikinasis reikalų patikėtinis, akredituotas Turkijos Lietuvai rezidavo Rygoje (Žalys 2012, 109). 1931 m. sudaroma nemokamų vizų teikimo sutartis, piliečiams patenkantiems į tam tikras kategorijas (civilinių ir karo įstaigų tarnautojams; moksleiviams ir studentams; beturčiams, kurie išvyksta iš Turkijos; tremtiniams, vykstantiems per šalies teritoriją). 1939 m. birželio 7 d. pasirašyta prekybos ir kliringo sutartis (Volkov 2013, 29). Santykius palaikė ir Antanas Smetona su Mustafa Kemaliu Atatiurku „jie reguliariai apsikeisdavo laiškais-telegramomis“ (Miškinienė 2012). Deja, santykių plėtojimas nutrūko 1940 m. kuomet Lietuva buvo okupuota Sovietų Sąjungos. Turkija niekada nepripažino Lietuvos okupacijos (Visockas 2009), o kaip reagavo į šį įvykį bus bandoma išaiškinti šio darbo eigoje, tiriant tuometinę Turkijos spaudą.

2. SPAUDA TARPUKARIO LIETUVOJE

Atgijus tautiniam judėjimui 1917 m. antroje pusėje, atsirado palankios sąlygos eiti naujai ir atgyti prieš karą leistai periodikai. Pirmasis 1917 m. rugsėjo 6 d. buvo paskelbtas tautininkų „Lietuvos aidas”, kuriame 1918 m. neteisėtai buvo publikuotas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas (Užtupas 1992, 31). Didžioji dauguma spaudos ėjusios tarpukariu buvo vienos ar kitos politinės partijos remiamos, todėl dažnai ji dar vadinama oficiozine[4] spauda. Galima būtų išskirti tarpukariu ėjusią oficiozinę spaudą į: a) Tautininkų; b) Lietuvos socialdemokratų; c) Krikščionių demokratų partijos; d) Valstiečių liaudininkų ir e) komunistinę periodiką (pastaroji buvo draudžiama, ėjo nelegaliai) (Urbonas 2012, 5: 52).

Be oficiozinės spaudos, leidžiami buvo ir specializuoti leidiniai, kultūros ir meno žurnalai, sporto, satyros leidiniai. Taip pat spaudą buvo stengiamasi orientuoti į tam tikras visuomenes grupes, kuriant leidinius profesinėms grupėms, jaunimui, vaikams, moterims, religinėms grupėms. Bulvarinio pobūdžio leidiniai taip pat atrado nišą tarpukariu. Pirmieji šio tipo leidiniai pradėjo eiti trečio dešimtmečio pabaigoje, vienas pirmųjų – „Sekmadienis“ (Ten pat, 53).

[4] Oficiozinis – reiškiantis vyriausybės požiūrį, bet formaliai su ja nesusijęs.

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, lietuviškos spaudos vis daugėjo, tad buvo susirūpinta žurnalistų rengimu, leidinių kokybiškumu (laikraščiai neturėjo užsienio korespondentų, tad pasaulio naujienos pasiekdavo pavėluotai) (Užtupas 1992, 34). Situacija pradėjo keistis 1919 m. lapkričio 30 d., kuomet buvo išleistas pirmasis spaudos įstatymas. 1920 m. Kaune įsikuria Lietuvos telegramų agentūra – „Elta“, kuri palaikė ryšius su užsienio žinių agentūromis, rengė reporterių kursus, tačiau vis dar buvo susiduriama su informacijos trūkumu. 1922 m. įsteigiama Lietuvos rašytojų ir žurnalistų sąjunga, kurios tikslas buvo keistis idėjomis, telkti bendraminčius ir gerinti spaudoje dirbančiųjų kvalifikaciją (Urbonas 2012, 5: 52). Tais pačiais metais Konstitucijoje buvo užtikrinta spaudos laisvė. 1926 m. birželio mėn. išrinkus prezidentą Kazį Grinių, įsigalėjo laisva spauda be cenzūros, tačiau tai truko neilgai, tik iki 1926 m. gruodžio mėn. perversmo.[5] 1935 m. išleistas antrasis spaudos įstatymas, pagal kurį tiek prieš leidžiant, tiek prieš spausdinant spaudos leidinius, turėjo būti gauti patvirtinimai iš valdžios įstaigų. Leidinių redaktorius, taip pat turėjo atitikti įstatymo reglamentuotus reikalavimus, jis turėjo būti neteistas, Lietuvos pilietis, ne jaunesnis kaip 24 metų, turėti aukštąjį išsilavinimą. Tačiau, „vidaus reikalų ministras valstybės ar tautos saugumo sumetimais turėjo teisė netvirtinti redaktoriaus kandidatūros“ (Urbonas 2005, 117).

Tarpukariu publikuojamuose laikraščiuose galima pastebėti vyraujančias politines kovas dėl valdžios, cenzūrą (pastaroji dar labiau įsitvirtino su atnaujintu 1935 m. spaudos įstatymu). Tačiau spaudoje būtą ir išimčių – ne visi leidiniai būdavo pateikiami cenzūrai, vienas iš pavyzdžių, „Naujoji Romuva“, žurnalas per savo 9 gyvavimo metus tarpukaryje neteikęs nė karto publikuotų rašinių cenzūrai (Ruzgas 2008, 88). Tarpukario Lietuvos spaudos periodas užsibaigė 1940 m. birželio 15 d. prasidėjus Lietuvos okupacijai. Beveik visa leista periodika sustabdyta ir pradėta leisti komunistines idėjas skelbianti spauda. Tačiau, tuo pat metu kai buvo sustabdyta lietuviška spauda, pradėjo plisti rezistencinė spauda, formuotis pogrindinės grupės (Urbonas 2012, 55). 1918–1940 m. Nepriklausomoje Lietuvoje buvo leista virš 2000 periodinių leidinių (Užtupas 1992, 38).

[5] 1926 m. gruodžio 17 d. įvykdytas perversmas, kurio metu buvo nušalintas prezidentas Kazys Grinius, ir prezidentu tapo Antanas Smetona. Įsigalėjus autoritariniam valdymui, demokratijos vystymasis sustojo (įsigaliojo cenzūra, rinkimų nebuvimas, karo padėtis).

2.1 Spaudos analizė

Šio darbo vienas iš pagrindinių objektų – spauda, o tiksliau, periodinė spauda. Kad pasiekti aiškių ir pagrįstų išvadų, svarbu suprasti kokią funkciją visuomenėje ji atlieka. Remiantis Visuotine lietuvių enciklopedija, „Spaudos laisvė – asmens teisė laisvai ieškoti, gauti, skleisti informaciją ir idėjas spaudos ir kitomis informavimo priemonėmis <...> Viena pagrindinių žmogaus laisvių ir teisių“. Spaudos pagrindinė funkcija skleisti informaciją, o spaudos laisvė suteikia pasirinkimą ką. Visgi dažniausiai ji atspindi aktualijas ir problemas, kurios išreiškia viešąjį interesą ir kuria dialogą su įvairiomis nuomonių grupėmis (Linkevičiūtė–Rimavičienė 2009, 77). Spauda kurdama ryšį su visuomene čia ir dabar, atlieka tarpininko vaidmenį, atstovaujantį įvairias nuomones ir grupes.

Tarpukariu periodika buvo vienas iš pagrindinių informacijos šaltinių prieinamų įvairiems gyventojų sluoksniams. Atgavus Nepriklausomybę, spauda taip pat buvo vienas labiausiai išsilavinimo lygį kėlusių veiksnių. Remiantis anksčiau aptarta spaudos reikšme, šiame skyriuje bus atliekama lietuviškos periodikos tarpukariu ir joje rastos informacijos apie Turkiją, turkus analizė. Šios analizės tikslas – išaiškinti kokia informacija, nuomonė egzistavo apie Turkiją atsirinktoje tarpukario Lietuvos spaudoje.

Tarpukario Lietuvos spaudos analizei buvo pasirinkti trys, skirtingų tipų laikraščiai, žurnalai, prieinami virtualioje elektroninio paveldo sistemoje (VEPS). Tai žurnalas apie kultūrinį gyvenimą „Naujoji Romuva“, laikraštis skirtas moterims „Moteris“ ir bulvarinis leidinys „Sekmadienis“. Šie leidiniai pasirinkti dėl juose rastos informacijos, ieškant raktinių žodžių: *Turkija, turkai, turkas, turkė*; taip pat, tai anksčiau netyrinėti ir neaptarti straipsniai tiriama tematika. Pasirinktos publikacijos nėra oficiozinės periodikos dalis, todėl jos nebuvo tiesiogiai paveiktos politinių interesų.

Pasirinkti leidiniai orientuoti į tris skirtingas visuomenės grupes, padeda plačiau apžvelgti skleidžiamą informaciją apie Turkiją, turkus ir formuojamą nuomonę skaitytojui. Rasta informacija, kuri bus toliau šiame darbe nagrinėjama, yra kelionių įspūdžiai, šviečiamojo pobūdžio straipsniai, taip pat ir trumpi, lengvo turinio pasakojimai. Tai nėra trumpos informacinės žinutės iš dienraščių, tad tikimasi, jog tai

atskleis daug naudingos, bei anksčiau netyrinėtos informacijos.

Prieš kiekvieno leidinio analizę, bus pateikiamas trumpas įvadas apie tiriamą periodiką. Svarbu žinoti, kokiai auditorijai buvo pasiekiami straipsniai, kokie buvo leidinių tikslai, tiražai, juose dirbantys žmonės ir jų idėjos.

2.1.1 „Naujoji Romuva“

„Naujoji Romuva“ – iliustruotas savaitinis žurnalas apie kultūrinį gyvenimą leistas 1931–1940 m. Kaune, o paskutiniais metais Vilniuje. Šį žurnalą įsteigė ir leido Juozas Keliuotis – žurnalistas, vertėjas ir žymus to meto kultūrinio gyvenimo veikėjas. Žurnalo pagrindiniai tikslai buvo orientuotis į Vakarų Europą ir jungtis bendrai kultūriniai veiklai. „Naujoji Romuva“ (NR) buvo populiarus tarp mokytojų, studentų – šios grupės prenumeravo žurnalą daugiausiai. Žurnalas sulaukdavo daug kritikos, nepasitenkinimo iš valdžios, tačiau NR nesistengė nuversti valdžios, o tik skleidžiamu žodžiu siekė ją demokratizuoti, skatinti valdančiuosius vykdyti reformas. NR nė karto savo leidinių nedavė tikrinti cenzūrai, tad buvusią valdžios kritiką žurnalo atžvilgiu nesunku suprasti. NR tiražas leidimo paskutiniais metais siekė 10 000 egzempliorių (Ruzgas 2008, 86–89).

NR su Turkija susijusių aktualių straipsnių randami – 4. Tai **1931 m. nr. 45, 1937 m. nr. 15, 1939 m. nr. 3** ir **1939 m. nr. 45** žurnaluose. Straipsnių kuriuose minimi žodžiai *Turkija, turkai, turkas, turkė* – apie 20. Be atsirinktų analizei publikacijų, dažniausiai šie žodžiai minimi nesusijusiuose su Turkija straipsniuose, įvardijant šalis, pateikiant pavyzdžius, palyginimus.

1931 m. nr. 45 NR publikuotas 3 puslapių straipsnis pavadinimu „Įspūdžiai iš dabartinės Turkijos“, profesoriaus Konstantino Regelio[6] (Constantin Von Regel), kuris remiantis tekstu, į Stambulą atvyko 1931 m. liepos 31 d. Ar tai buvo autoriaus pirmas apsilankymas Turkijoje, tekste nenurodoma. Straipsnio patys pirmieji žodžiai „Turkija be turkų – tokį įspūdį aš gavau <...>“, skaitytojui leidžia suvokti, jog toliau aprašoma Turkija stipriai pasikeitusi. Nuo Turkijos Respublikos įkūrimo praėjus beveik septyniems metams, gausybė reformų keitė Turkiją ir jos žmones, tad tokie

[6] Konstantinas Regelis (1890–1970) – šveicaras, gamtos mokslų profesorius, atvykęs 1922 m. dirbti į Lietuvos universitetą. Jis vadovavo Botanikos katedrai, atliko įvairius mokslinius tyrimus, vien dirbdamas Lietuvoje paskelbė virš 80 publikacijų, rašė vadovėlius. Dėl 1940 m. okupacijos, išvyko iš Lietuvos.

autoriaus žodžiai suprantami. Prof. K. Regelis taip pat teigia „Turkija, kokią mes žinome iš literatūros, kaip ją aprašo Pierre Loti savo romanuose, išnyko: nėra haremų, nėra raudonų fezų, nėra turbanų, išnyko Stambule moterys su vualiais, su šarovarais.“, „Matyti, kaip išnyksta oriento ypatybė, jo savotiškumas“. Iš šių autoriaus pasisakymų, jaučiamas nusivylimas, galime suprasti, jog daugelis Turkiją pažindavo per literatūrą, kuri šalį perteikdavo kaip oriento kraštą. Toliau tekste supažindinama skaitytoją su pokyčių Turkijoje priežastimi – Kemaliu Paša[7], įvardijamos jo įvestos reformos, įstatymai. Prof. K. Regelis skaitytojui pasakoja Stambulo miesto svarbiausius objektus, istoriją. Autorius vyksta, taip pat ir į Turkijos miestą Bursą, Olimpo kalną (turk. Uludağ) aprašydamas kelionę jis teigia: „Sunku tikėti, jog mūsų garlaivis yra turkiškas.“, „Geras plentas (visai ne aziškas) <...>“. Straipsnyje įdėta ir pačio profesoriaus darytos 3 nuotraukos – Sultono Ahmedo mečetės (turk. Sultanahmet camii), Rumeli Hissari pilies (turk. Rumeli Hisarı) ir Bursos miesto vaizdas.

Nors prof. K. Regelis nebuvo lietuvis, straipsnis parašytas lietuvių kalba[8]. Šis jo straipsnis vienas pirmųjų plačios apimties, aprašomųjų darbų apie Turkiją lietuviškoje tarpukario spaudoje. Pasidomėjus prof. K. Regelio biografija atrandami įdomūs faktai siejantys jį su Turkija vėlesniame jo gyvenime. Viena iš pagrindinių profesoriaus domėjimosi sričių buvo Mažosios Azijos augmenija, tad 1956 m. jis skaitė paskaitas Stambulo universitete, o 1962–1967 m. dirbo Ege universitete, Izmire, kaip augalų sistematikos katedros vedėjas, organizavo ekspedicijas į kalnus (Klimavičiūtė ir Ričkienė 2010).

1937 m. nr. 15 pateikiamas 2 puslapių, Paul Gentison straipsnio vertimas (vertė K. Viltrakytė), pavadinimu „Mustafa Kemal – Turkijos reformatorius“. Publikacija supažindina skaitytoją su Turkijos prezidentu, jo biografija, atėjimu į valdžią, įvykdytomis reformomis.

1939 m. nr. 3 išspausdintas Petro Babicko[9] 6 puslapių straipsnis „Kemal Ataturko valstybėj“. Babickas lankosi Stambule ir savo kelionės įspūdžius pateikia laisvai skaitoma forma, kurioje randame dialogų su vietiniais, autoriaus įžvalgų, jo paties darytų nuotraukų. Kaip ir prof. K. Regelis, Babickas skaitytoją supažindina su

[7] Prof. Regelio straipsnyje (1931) tuometinis Turkijos prezidentas įvardijamas, kaip Kemal Paša, kadangi pavardė „Atatiurkas“ (turk. Atatürk) jam buvo suteikta tik 1934 m. .

[8] Atvykę dėstyti į Lietuvos universitetą užsienio profesoriai, turėjo išmokti lietuvių kalbą ir dėstyti lietuviškai. Profesorius K. Regelis jau po 2,5 m. savo dalykus galėjo dėstyti lietuviškai.

[9] Petras Babickas (1903–1991) – fotografas, keliautojas, redaktorius, žurnalistas, rašytojas. Jo straipsnius, fotografijas spausdino daugybę lietuviškų žurnalų, tarp jų ir „Naujoji Romuva“.

Turkijos, Stambulo istorija, Kemaliu Atatiurku, jo reformomis (straipsnyje įdėta ir jo nuotrauka). Visgi šioje publikacijoje įdomiausios ir daug atskleidžiančios pačio autoriaus patirtys ir įžvalgos. Babickas, straipsnio pradžioje įvardija, jog daugelis linkę manyti apie Turkiją kaip tolimą kraštą, kuriame gyvena sultonai puošniuose rūmuose, egzistuoja haremai, janyčarai[10], ir „daugybė kitų masinamų ir baisių dalykų“, kuriuos žinome iš literatūros bei pasakų. Kaip ir prof. K. Regelis, Babickas taip pat pamini literatūrą, kaip pagrindinį šaltinį iš kurio buvo galima susipažinti su Turkija bei kuri formavo pagrindinį vaizdą apie šalį. Galime teigti, jog periodika tarpukariu atranda naują nišą – straipsnių apie kitas šalis, kelionių įspūdžių vis daugėja, taip skaitytojui informacija tampa lengviau bei dažniau pasiekiama apie kitus kraštus. „Turkija, ar senoji ar dabartinė, lietuvio akims yra visiškai svetima, ir mes ją tiek tesidomim ir apie ją težinome, kiek apie kokią Patagoniją. O be reikalo“, autorius taip pat priduria, jog „dabartinė Turkija“ puikus pavyzdys tautos, kuri gero vadovo vedama, gali pakilti kaip feniksas. Tekste esantys dialogai bei monologai leidžia iš arčiau susipažinti su to meto Stambulu ir lietuvio keliautojo santykiu. Autorius stebisi gatvės pavadinimu „lengvas vardelis!”, kurią jis nurodo „Ilan Yapi Stirmak Jasaktir“, tačiau tai, visai ne gatvės pavadinimo būtą, turk. *İlan yapıştırmak yasaktır*, reiškia „klijuoti reklamą draudžiama“. Babickas susiduria su kalbos problema viešose vietose – susišnekėti bent kokia Europos kalba valgykloje, sunku, tačiau „tarptautiškai parodžius savo sukepusias lūpas“ jis buvo išklausytas ir pavaišintas. Taip pat autorius susitinka su „barzdotu banditu“, kuris eidamas į jį šaukia „Merhaba“ (liet. labas, sveikas), Babickas atsakąs tuo pačiu, nors ir įvardija, jog iš pat pradžių nežinojęs žodžio reikšmės ir ši situacija pasirodžiusi jam nejauki. Tekste nurodoma, jog dažnai autorius klajoja po Stambulą, tačiau su pavojais nesusidūręs. Keletą kartų buvo pasiklydęs, tačiau tokioje situacijoje, jis visada buvo palydimas, pamokomas. Viena iš ypatybių žinomų ir apie šių dienų Turkiją, tai turkiškas svetingumas. Autorius net keliose situacijose su tuo susidūręs, teigia – „Svetingumas tų turkų nuostabus!“

1939 m. nr. 45 lapkričio 13 d. publikuotas 3 puslapių J. Povilėnaitės straipsnis „Naujoji Turkija“, išleistas praėjus lygiai metams po Turkijos prezidento Kemalio Atatiurko mirties (1938 m. lapkričio 10 d.). Straipsnis apžvelgia Turkijos pokyčius, įvestas reformas, istoriją, atskleidžia kuo skiriasi turkas nuo arabo, aptariama

[10] Janyčarai (turk. yeniçeri – naujoji kariuomenė) – reguliarieji Osmanų imperijos pėstininkai, iš pradžių buvo komplektuojami iš krikščionių ir kitų ne turkų kilmės jaunuolių, vėliau tapdavo ir turkai.

pantiurkizmo[11] idėja. Nors publikacijoje neatsiskleidžia autorės asmeninis požiūris (kadangi tai labiau šviečiamojo tipo straipsnis), tačiau kaip ir anksčiau aptartuose keliautojų įspūdžiuose, čia taip pat pastebime egzistavusią nuomonę apie Turkiją. Įvedant skaitytoją į straipsnį, rašoma: „Gal dažnas girdėdamas Turkijos vardą, įsivaizduoja šitą tolimą šalį kažkaip rytietiškai paslaptingą, su haremais ir juose nuobodžiaujančiomis, šydais paslėptais nuo bet kokio svetimo žvilgsnio veidais moterimis.“

Iš šių NR 4 analizuotų straipsnių aiškėja kelios išvados. Pirma, tai, jog Lietuvoje apie Turkiją dažniausiai buvo žinoma iš literatūros ir ji buvo įsivaizduojama kaip egzotiškas, tolimas kraštas. Pagrindiniai žodžiai sietini su Turkija – *sultonai*, *haremas*, *moterys su šydais*, *egzotika*. Antra, 2 iš 4 straipsnių yra kelionių įspūdžiai iš Turkijos, tai leidžia daryti išvadą, jog atsiranda keliautojų iš Lietuvos, kurie gali papasakoti skaitytojui apie tikrąją, jų akimis matytą Turkiją ir taip kurti naują požiūrį apie šalį. Trečia, visuose NR analizuotuose straipsniuose, pagrindinė tema yra Naujoji Turkija, jos prezidentas Mustafa Kemalis Atatiurkas, vykdomos reformos. Tad galime teigti, jog publikacijų apie Turkiją atsiradimas NR sietinas su 1923 m. Turkijos Respublikos įkūrimu.

2.1.2 „Moteris“

„Moteris“ – 1920–1940 m. lietuvių katalikių moterų draugijos leistas mėnesinis laikraštis. Pirmąjį numerį Vilniuje redagavo St. Ladygienė, kiti numeriai leisti Kaune ir redaguoti jau kitų redaktorių. Laikraštyje buvo spausdinami straipsniai apie kultūrą, religiją, kasdieninį gyvenimą, namų ir ūkio darbus, Lietuvos bei užsienio naujienas. Šis leidinys buvo labiau taikomas „sodietiems“, tačiau buvo skaitomas visų moterų. Kai „Moteris“ laikraštis jau buvo leidžiamas daugiau nei dešimtmetį, nuspręsta jį supaprastinti ir orientuoti šį laikraštį į kaimo moteris. Laikraščio tiražai kasmet augo, 1920 m. 600, o 1940 m. siekė jau 18000 egzempliorių (Čepytė ir Garnienė 1997, 22, 47).

Žurnalo „Moteris“ analizei atsirinkti 1923 m., 1926m., 1927 m. ir 1937 m. numeriuose randami straipsniai apie Turkijos moterų padėtį. Dauguma informacijos

[11] Pantiurkizmas, panturanizmas – tai kultūrinis, mokslinis, filosofinis ir politinis judėjimas, siekiantis visų tiurkų kalbomis kalbančių tautų suvienijimo į vieną valstybę.

apie Turkiją ir turkių padėtį, randama skyreliuose „Pasaulio žinios“, kuriuose tarp kitų šalių išskiriama ir Turkija.

1923 m. nr. 8 skiltyje „Pasaulio žinios“, trumpa pastraipa pavadinimu „Moteris–ministeris“, kurioje kalbama apie pirmąją moterį Turkijoje užimančią švietimo ministro pareigas. **1923 m. nr. 9** taip pat skiltyje „Pasaulio žinios“ pastraipa apie Turkiją ir apie nušvitusius naujus laikus moterims. Teigiama: „Moteris jau ne haremo paukštė uždaryta, bet laisva pilietė <...> daugpatystės jau nėra“. **1926 m. nr. 1** skiltyje „Pasaulio žinios” įvardijama, jog Turkijoje panaikinus daugpatystės sistemą, vienas turkų aristokratas nunuodijęs savo 36 žmonas ir save patį. **1927 m. nr. 10** pateikta trumpa pastraipa „Nauji papročiai“ apžvelgia pokyčius Turkijoje moterų atžvilgiu. Teigiama, jog dabar moteris yra kviečiama į visus pobūvius ir balius, o jei vyrai ateis be žmonų, jų įsakyta neįsileisti. **1937 m. nr. 3–4** išspausdinamas 2 puslapių ilgio straipsnis „Turkės sukilo“. Tai vienas svarbiausių laikraštyje „Moteris“ rastų straipsnių, kuriame aprašoma Turkijos moterų padėties istorija, su kokiais sunkumais susidurdavo moterys anksčiau ir kaip nauji papročiai atkeliauja į Turkiją iš Europos ir keičia moterų gyvenimą. Šioje publikacijoje minimas ir „turkių išvaduotojas“ Mustafa Kemalis Atatiurkas, jo įvestos reformos moterų ir Turkijos atžvilgiu. Laikraštis „Moteris“ įvardija ir savo požiūrį į pokyčius moterims: „Bet mus kaip moteris labiausiai džiugina suteikta turkei laisvė, jos atnaujintas gyvenimas“.

Laikraščio „Moteris“ publikacijose, randami nedidelės apimties informaciniai pranešimai apie Turkiją. Visgi straipsnis „Turkės sukilo“ išspausdintas per du numerius yra vienas iš aktualiausių ir didžiausios apimties. Galėtume teigti, jog šis straipsnis tarsi apjungė ankstesniuose numeriuose skelbtą informaciją apie gerėjančią moterų padėtį Turkijoje. Išanalizavus „Moteris“ laikraštyje rastus straipsnius prieita šių išvadų: „Moteris“ domėjosi įvairių pasaulio šalių moterų padėtimi, tarp jų ir Turkijos; reformos Turkijoje moterų atžvilgiu domino „Moteris“ redakciją; išskiriamos pagrindinės reformos: daugpatystės panaikinimas, aprangos pokyčiai, moters dalyvavimas visuomenės gyvenime, mokslo siekimas.

2.1.3 „**Sekmadienis**“

„Sekmadienis“ – bulvarinis savaitraštis ėjęs 1928–1940 m. Kaune, įsteigtas ir redaguotas Vinco Kemežio. Nuo 1929 m. leido Ch. Kučinskas, redagavo Vl.

Radzevičius. Tiražas 1929 m. – 5000 egzempliorių (Tapinas 1997, 446). Šis bulvarinis leidinys, vienas pirmųjų tokio tipo tarpukario Lietuvoje. Pirmajame „Sekmadienio“ numeryje nurodoma, jog sekmadieniais jokia lietuviška spauda nepasiekdavo skaitytojo, tad šis leidinys vienas pirmųjų teikęs informaciją sekmadieniais.

Laikraščio „Sekmadienis“ analizei atsirinkti 5 straipsniai randami 1933 m., 1934 m., bei 1938m. laikraščio numeriuose. Šių straipsnių pagrindinės temos yra susijusios su turkais, Turkija. Kadangi tai bulvarinio tipo leidinys, analizuojami tekstai yra lengvo pobūdžio pasakojimai, gandai, todėl jų informacijos patikimumas abejotinas.

1933 m. nr. 7 skiltyje „Prieškarinis Kaunas“ pateikiamas straipsnis pavadinimu „Rytų žmonės Kaune“. Šiame straipsnyje pateikiama informacija apie Kaune gyvenusį turką ir jo žymiąją kepyklą buvusia Prezidento gatvėje (dabar Vilniaus gatvės atkarpa). Teigiama, jog ši kepykla buvo labai populiari tarp kauniečių ir susitikę žmonės tiesiog sakydavo „Einam pas turką. Pirkau pas turką. Gėriau kavą pas turką“. Tekste taip pat minimi turkiški kepiniai, kuriuos visi labai mėgdavo, išskiriamos pirštо storio „baronkos“, per kurias galėjusi tilpti moteriška ranka. Galima manyti, jog tai ir dabartinę Turkiją garsinantys riestainiai – *simitai* (turk. simit). Šiame straipsnyje nurodoma turko atsiradimo istorija Kaune, remiantis tekstu, po Turkijos–Rusijos karo (1877–1878 m.) turkų belaisvių pakliuvo ir į Kauną. Teigiama, kad turkai atrodė visai kitaip, nei buvo vaizduojami tabako krautuvių iškabose, „su raudonom feskom turkai nutraukė dabartine Laisvė Alėja <...>“. **1933 m. nr. 14** toje pačioje skiltyje „Prieškarinis Kaunas“ publikuotas straipsnis „Generolo Glemo dienomis“, jame pasakojama apie prekiautoją įvairiai rytų saldumynais ir kepėją turką Osmaną–Ogla, kuris apgavo vieną pažįstamą lietuvį. Šie du straipsniai apie Kaune gyvenusius ir dirbusius turkus, suteikia užuominų domėjimuisi apie, po Turkijos–Rusijos karo galimai iš tiesų buvusius Turkus. Kadangi informacija rasta bulvariniame leidinyje, jos tikrumu negalime aklai pasitikėti.

Kiti keturi straipsniai laikraštyje „Sekmadienis“ 1934 m., 1935 m**.,** 1938 m. bei 1939 m. **1934 m. nr. 13** straipsnis pavadinimu “Piršlybos ir vedybos Turkijoj” aprašo vedybų ir piršlybų ypatumus ir kaip senieji papročiai sunkiai atsisakomi vykstant reformoms Turkijoje. Teigiama, kad ypač sunku jaunimui, kurių tėvai vis dar yra senų pažiūrų „Dabar tokių piršlių atsilankymas, mergaitei liūdesys ir ašaros. Sunku kovot prieš tėvų įsisenėjusius papročius“. **1935 m. nr.49** tekstas pavadinimu „Iš haremų į laivę“ *Žvilgsnis į išsilaisvinusias moteris*, aprašo 1934 m. primtas reformas moterų

atžvilgiu, šių reformų reformatorių M. K. Atatiurką. Straipsnyje teigiama „užkliuvęs į Turkiją keleivis veltui dabar ieškotų haremų ir jų obeliskų. Vieton jų jis rastų elegantiškiausių moterų būrius moderniškuose Europos tualetuose“. Po tekstu pridėta ir turkių nuotrauka, pavadinimu „Jaunosios turkų balerinos“[12]. Taip „Sekmadienis“ skaitytojams pateikė ryškų moterų gyvenimo pokytį Turkijoje. **1938 m. nr. 50** straipsnis išspausdintas mirus Mustafa Kemaliui Atatiurkui. Jame pateikiama jo biografija ir nuveikti darbai kuriant turkų tautą. **1939 m. nr. 38** rugsėjo 18 d. pirmajame puslapyje publikuota trumpa žinutė „Atvykta Turkijos atstovas“, tekste teigiama, jog Turkijos atstovas Berlyne atvyksta į Kauną tartis dėl prekybos sutarties, „Turkija nori pirkti savo kariuomenei arklių Lietuvoj“. Šis trumpas pranešimas parodo 1939 m. birželio 7 d. pasirašytos prekybos sutarties tarp Turkijos ir Lietuvos veikimą. Pagal sutarties nustatytas kvotas, iš Lietuvos buvo numatyta 500 žirgų pardavimui (Volkov 2013, 26).

Bulvariniame leidinyje „Sekmadienis“ nagrinėti straipsniai atskleidžia istoriją apie turkus Kaune, Turkijos tradicijas, Mustafa Kemalį Atatiurką ir besikeičiančią Turkiją ir plėtojamus Turkijos ir Lietuvos santykius. Visgi svarbiausi 1933 m. straipsniai, kurie mums kelia klausimą ar išties būtą turkų Lietuvoje XIX–XX a. pradžioje? Į šį klausimą bus bandoma atsakyti kitame skyriuje, remiantis 1897 ir 1923 metų gyventojų surašymų duomenimis.

2.1.4 Kita spauda

Be atsirinktos ir aptartos periodikos, kurioje atsiskleidė informacija apie Turkija, taipogi keletas kitų spaudos šaltinių pateikė informacijos susijusios su Turkiją. Vienas iš jų, tai knygų serija išleista 1935–1936 m. “Svečiuose pas 40 tautų“ parašyta Mato Šalčiaus. Šiose knygose atsiskleidžia jo keliones motociklu po įvairias pasaulio vietas tarp jų ir Turkiją. M. Šalčius norėjęs keliauti į Turkiją per Bulgariją kelionės aplinkybėms susiklosčius turėjo keisti savo maršrutą, tad į pačią Turkiją jis tik keletą kartų įvažiavo trumpam laikui. Savo knygoje jis paskiria skyrių Turkijai „Naujoji Turkija“, joje jis pasakoja savo įspūdžius, nupasakoja turkišką kaimą, supažindina skaitytoją su Mustafa Kemaliu Atatiurku (knygoje įdėta ir jo nuotrauka). Viename iš pateiktų dialogų, keliautojas užklausęs vietinių, kodėl visur kaba „Ghazi Kemalio“

[12] Žr. priedą nr. 5, 1 pav, 48 p.

paveikslai, į kurį gavo atsakymą „Be jo nebūtų buvę šiandieninės tautiškos Turkijos“. Kaip ir visose nagrinėtuose laikraščiuose, M. K. Atatiurkas tarpukario spaudoje apie Turkiją, neatsiejama dalis. Taip pat M. Šalčius išskiria poskyrį pavadinimu „Turkų vaišingumas“, kuriame jis nusako turkų bruožus, .„Turkai iš prigimties yra vaišingi, tiesūs, taurūs“. Čia, kaip ir anksčiau nagrinėtoje periodikoje įžvelgiamas turkų svetingumas, tik dar kartą patvirtina šį stiprų turkų tautos bruožą.

Žvelgiant į kitus spaudos leidinius, pasitaikydavo įvairios informacijos apie Turkiją, turkus. Vienas įdomesnių įvykių, apie kurį informacija buvo atrasta Lietuvos Centriniame valstybės archyve (LCVA), buvo išspausdinta laikraštyje „Laisvoji Lietuva“. Atrastame dokumente[13] 1971 m. tik minima, jog ši informacija buvo skelbiama minėtame laikraštyje, dokumentas įvardijamas kaip „Istoriniai paradoksai“. 1919 m. spalio 16 d. Obelių kaime, sugedus motorui nusileido vokiečių keleivinis lėktuvas „Annelise“, kuriame buvo du turkai – Enver Paša ir Kemal Paša. Dokumente teigiama, jog tai buvęs tas pats Kemal Paša, žymusis Turkijos prezidentas. Pasidomėjus daugiau apie šį įvykį, galima patvirtinti, jog tokio įvykio būtą, tačiau tai būta ne Turkijos prezidento. 1919 m. suskaitmenintoje periodikoje, informacijos apie šį įvykį nerandama, o informacija leidiniuose „Kardas“, „Sekmadienis“ atsiranda tik ketvirto dešimtmečio viduryje. Tai gali būti susiję su tuo, jog Vakarų Europos šalys Lietuvos prašė nepaleisti šių asmenų. Negalėję ignoruoti šio prašymo, buvo sugalvota suvaidinti turkų „pabėgimą“. LCVA taip pat saugomas 1919 m. dokumentas[14] kuriame kun. J. Staugaitis, J. Jakimavičius ir V. Petrulis užduoda paklausimą „kodėl valdžia leido aeroplanu išlėkti dviem kalėjime laikomiem turkam ir ar nubaustas, kaip karininkas, kuris padėjo suimtiems turkams pabėgti?“. Šis įvykis išties įdomus ir keliantis daug klausimų. Kodėl lietuviai suorganizavo turkų pabėgimą ir nesutiko su vakarų Europos prašymu jų nepaleisti nėra aišku.

1935 m. rugpjūčio mėnesį į Lietuvos pasiuntinybę Stokholme kreipėsi Turkijos pasiuntinys su klausimu: ar Lietuvoje nėra publikacijų ar pavienių straipsnių apie Kemalį Atatiurką? Pasiuntinybė atsakiusi, jog nėra, tačiau Užsienio Reikalų Ministerijos prašė pasidomėti dėl tikrumo vietoje[15]. Žvelgiant į atliktą lietuviškos spaudos analizę, galime teigti, jog NR 1931 m. spausdintas prof. K. Regelio straipsnyje užsiminta apie M. K. Atatiurką ir jo vykdomas reformas bei M. Šalčius savo knygoje

[13]LCVA f. 648, ap. 2, b.51, pav. 15
[14]LCVA f. 923, ap. 1, b. 1, pav. 31
[15]LCVA f. 383, ap. 7, b. 1101, pav. 238–239.

„Svečiuose pas 40 tautų“ (1935 m.) aprašo M. K. Atatiurką, įdedama ir jo nuotrauka. Tiesa nežinoma, kokį mėnesį pasirodo Šalčiaus knyga, todėl sunku daryti išvadą, jog informacijos apie Kemalį Atatiurką būtą. Visgi daugiau straipsnių apie Turkijos prezidentą atsiranda antroje ketvirtojo dešimtmečio pusėje.

Apibendrinant, lietuviškos spaudos analizę ir kitus aptartus leidinius, galima prieiti prie išvados, jog informacijos susijusios su Turkija bei turkus būta. Nors spausdinamų straipsnių nėra daug, tačiau susidomėjimas Naująja Turkija leidiniuose jaučiamas. Lietuviškos spaudos analizė atskleidė, jog: 1) daugumos straipsnių atsiradimas sietinas su Naująja Turkija ir Kemaliu Atatiurku; 2) Lietuvoje Turkija buvo įsivaizduojama, kaip egzotika, kurią sudaro haremai, moterys su šydais ir sultonai; 3) keliautojai pabuvoję Turkijoje, išskiria turkų svetingumą, kaip pagrindinį jų bruožą; 4) leidiniuose publikuoti straipsniai, pasakojimai atveria naujas tyrinėjimo kryptis ieškant ryšių tarp Turkijos ir Lietuvos. Spaudos tyrimams svarbų vaidmenį turi skaitmeninta spauda, kuri suteikia greitesnį ir patogesnį analizės procesą. Daugėjant skaitmenintų leidinių, ateityje galima tikėtis dar platesnių spaudos tyrimų.

3. TURKAI LIETUVOJE XIX–XX a. pradžioje

3.1 Gyventojų surašymo duomenys

Remiantis bulvariniame laikraštyje „Sekmadienis“ rasta informacija, apie Kaune, po Rusijos–Turkijos karo 1877–1878 metais buvusius turkų belaisvius, nuspręsta šią informaciją patikrinti, peržiūrint 1897 m. Rusijos imperijos visuotinį gyventojų surašymą (jos sudėtyje tuomet buvo ir Lietuvos gyventojai) bei pirmąjį Nepriklausomoje Lietuvoje 1923 m. gyventojų surašymą.

1897 m. duomenys suskirstyti pagal gubernijas, analizei atsirinktos lietuviškos gubernijos – Vilniaus, Kauno bei Suvalkų. Analizuota informacija: gyventojai pagal gimimo vietą *Europinė ir Azijinė Turkija* bei pagal gimtąją kalbą *turkų*. Atlikus analizę paaiškėjo, kad:

- Kauno gubernijoje gyventojų gimusių Turkijoje – **18**. Kauno mieste 10 vyrų ir 5 moterys; Raseinių apskrityje 1 moteris; Ukmergės mieste 1 vyras; Zarasų apskrityje 1 moteris. Gyventojų kurių gimtoji kalba turkų–osmanų – **15**. Kauno mieste 9 vyrai ir 2 moterys; Panevėžio mieste 2 vyrai ir 2 moterys.

- Vilniaus gubernijoje gyventojų gimusių Turkijoje – **19**. Vilniaus mieste 17 vyrų; Vilniaus apskrityje 1 moteris; Lydoje 1 moteris. Gyventojų kurių gimtoji kalba turkų – **44**. Vilniaus mieste 24 vyrai ir 18 moterų; Vilniaus apskrityje 1 vyras; Lydos mieste 1 moteris.
- Suvalkų gubernijoje gyventojų gimusių Turkijoje – **4**. Suvalkų mieste 3 vyrai; Kudirkos Naumiestyje 1 moteris. Duomenų apie turkų kalbą nėra.
- 1897 m. lietuviškose gubernijose iš viso gimusių Azijinėje ir Europinėje Turkijoje – **41**. Gubernijose kalbančių turkų kalba – **59**.

1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenys analizuoti pagal: svetimšalius, tikybą ir apskritį. Atlikus analizę paaiškėjo, kad:

- Lietuvos piliečiai turkų tautybės – **3**. Trakų apskrityje 1 moteris; Utenos mieste 2 vyrai. Svetimšaliai iš Turkijos – **1**. Kauno mieste 1 vyras, tikyba – izraelitas. Lietuvos gyventojai tautybėmis, tikybomis ir apskritimis, turkai – 3, iš jų 2 moterys Utenos mieste[16], tikyba – katalikų ir 1 moteris Trakų apskrityje, tikyba – *magometonų* (islamas).

1897 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenys įrodo laikraštyje „Sekmadienis“ minimą informaciją apie žmonių kilusių iš Turkijos buvimą Kaune ir kitose lietuviškose gubernijose. Jų atsiradimas Lietuvos žemėse gali būti siejamas su straipsnyje minėtu Rusijos–Turkijos karu. Remiantis 1923 m. surašymo duomenimis, pastebimas didelis skirtumas – gyvenančių Lietuvoje turkų fiksuojami tik **3**. Tokį pokytį galėjo lemti įvairios priežastys, viena iš jų – pasikeitusios Lietuvos ribos, 1923 m. Vilniaus kraštas bei Suvalkai nepriklauso Lietuvos teritorijai. Svarbu taip pat pabrėžti, jog 1897 m. analizuoti duomenys įvardija gyventojų skaičių, kurių gimimo vieta yra Europinė ir Azijinė Turkija, o 1923 m. duomenys nurodo gyventojus, kurių tautybė yra turkų, todėl šis faktas taip pat galėjo lemti pasikeitusius skaičius.

3.2 Kiti šaltiniai

Be gyventojų surašymo duomenų, Lietuvos Centriniame Valstybiniame archyve randamas su turkais Lietuvoje susijęs dokumentas[17]. 1921 m. gegužės 19 d. Turkų atstovybė Lietuvos atstovybei Rusijoje padavė užklausimą dėl Turkijos belaisvių

[16] Galima daryti prielaidą, jog surašyme įsivėlė klaida, anksčiau minėti 2 turkų tautybės vyrai iš Utenos miesto, vėlesniuose duomenyse – moterys.
[17] LCVA f. 383, ap. 8, b. 904, pav. 4

ar šiaip tremtinių Lietuvoje buvimo. Užsienio reikalų ministerija atsakiusi „tremtinių Lietuvoje nesiranda ir būti negalėjo“. Galima manyti, jog Turkija domėjosi savo tautiečiais, kurie galėjo būti Lietuvoje. Žinoma, tikėtina, jog Turkija šiuo klausimu domėjosi, dėl galimai galėjusių būti turkų belaisvių po Pirmojo Pasaulinio karo, o ne iš ankstesnių metų. Visgi, kaip ir 1923 m. gyventojų surašymo duomenys atskleidė, taip ir šis 1921 m. dokumentas patvirtina, jog antrajame dešimtmetyje turkų būta labai mažai. Dar vienas, šaltinis, apie galima turkų buvimą Lietuvoje, įrodo 1932 m. „Kino Naujienose“ publikuotas straipsnis „Ar palikti rusų kalbą kino užrašuose?“. Jame nors užsimenama tik vienu sakiniu, tačiau teigiama: „Lietuvoj gyvena ne tik lenkai, rusai ir vokiečiai, bet gyvena dar prancūzai, turkai, estai latviai ir kt...“. Tad, galima manyti, jog 1932 m. turkų Lietuvoje buvo, daugiau negu 1923 m. surašymo duomenimis, tačiau kiek neaiškų, nes kitas gyventojų surašymas buvo atliktas tik 1959 m.

4. TURKIJOS SPAUDA 1929–1940

Turkijos spaudos nagrinėjimui pasirinktas periodas, nuo oficialios lotyniškos abėcėlės įvedimo datos iki 1940 m. antrosios pusės. Nors tokį pasirinktą periodą galime laikyti šio darbo spraga (nėra analizuojama periodika nuo Turkijos Respublikos susikūrimo laikotarpio iki 1929 m.), tačiau atsižvelgiant į tai, jog Turkijos ir Lietuvos tarpusavio santykių raida įsibėgėjo ketvirtajame dešimtmetyje, tikimasi, jog svarbiausia Turkijos spaudoje rasta informacija susijusi su Lietuva bus atkleista. Šiame skyriuje bus atskleidžiama rašto reformos priežastys, turkiškos periodikos svarbiausi faktai bei atliekama turkiškų laikraščių analizė ieškant su Lietuvą susijusių žinių.

4.1 Kalbos reforma

Mustafa Kemalio Atatiurko reformos įvairioms sritims Turkijoje atvėrė naują erą. Viena iš jų, atsisakymas arabų rašto ir perėjimas prie lotyniškos abėcėlės – kalbos reforma (turk. Dil Devrimi). Pirmieji pokyčiai pradėjo vykti 1928 m. gegužę, kuomet arabiški skaitmenys pakeisti jų vakarietiškai atitikmenimis. Šiuos pokyčius nuspręsta priimti dėl keleto priežasčių: 1) dėl arabų rašto nesuderinamumo su turkų kalba (arabų raštas atspindėjo klasikinę fonetinę struktūrą arabų kalbos, tačiau ne turkų, kurioje mažiau priebalsių ir daugiau balsių); 2) mažas raštingumo ir išsilavinimo lygis

(visgi žemas raštingumo ir išsilavinimo lygis sietinas ne su arabų raštu, o su istorinėmis aplinkybėmis) (Yılmaz 2011, 681) 3) dėl noro nutraukti ryšius tarp turkų kalbos ir islamo kultūrų (arabų, persų) kalbų; 4) nereformuotas arabų raštas, tolino Turkiją nuo pažengusių šalių, kuriose buvo lotynų abėcėlė (Mango 1999, 464). M. K. Atatiurkas kalbos reformą įvardijo, kaip karą su neišprusimu, ir tikėjo, jog jo laimėjimas bus geresnis už visas pergales karo lauke. Šią reformą M. K. Atatiurkas užsibrėžė pakeisti labai greitai „Tai bus padaryta per tris mėnesius arba neįvyks išvis“, kuomet sudaryta komisija šiuo klausimu teigė, jog tai gali užtrukti nuo 5 iki 15 metų (Ten pat, 465). 1928 m. lapkričio 1 d. Turkijoje priimta reforma, oficialiai įsigaliojo kaip įstatymas nuo 1929 m. sausio 1 d. pagal kurį tapo privalomas lotynų abėcėlės vartojimas. Su lyg diena periodinė spauda pradėta leisti lotyniškais rašmenimis, o 1930 m. priimtas įstatymas, įsakantis visą anksčiau leistą spauda, kuri buvo parašyta arabų raštu, perspausdinti lotynu abėcėle.

Mokymas naujos abėcėlės įtraukė įvairias sritis, Nacionalines mokyklas, švietimo sistemą, tarp jų ir spaudą (Yılmaz 2011, 680). Periodikoje lotynų abėcėlė nebuvo naujovė, ji buvo naudojama ir anksčiau reklamose, užsienietiškiems žodžiams spausdinti, ypač prancūzų kalbos. Laikraščiai, žurnalai prisidėjo prie perėjimo į kitą raštą pokyčių, žmonės skaitydami galėjo mokytis, taip pat laikraščiuose buvo spausdinamos abėcėlės mokymai, sudaromi žodynėliai, su paaiškinimais osmanų kalba. Neabejotinai pirmaisiais metais periodika išgyveno skaitytojų skaičiaus smukimą, finansines krizes, kai kurie laikraščiai nutraukė savo darbą, tačiau su laiku augant raštingumo lygiui, skaitytojų palaipsniui vis daugėjo (Yılmaz 2011, 684–685).

4.2 Spaudos analizė

Turkiška spauda nėra gerai ištirta, ieškant informacijos susijusios su Lietuva ar lietuviais. O. Volkovas savo darbe „Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiai 1918–1940“, trumpai apžvelgia turkišką laikraštį „Cumhuriyet“ ir įvardija jame rastos su Lietuva informacijos pobūdį. Tačiau, pačių straipsnių išsami analizė nėra atlikta, todėl spaudos sritis šiuo atžvilgiu dar tik pradedama plačiau nagrinėti. Turkiškos spaudos analizė yra vienas iš pagrindinių šio darbo uždavinių kurį šiame poskyryje ir bus bandoma įvykdyti. Visgi nesitikima, jog informacijos gausa ir turinys atitiks lietuviškoje spaudoje rastą informaciją apie Turkiją. Taip pat svarbu pabrėžti, jog toliau

nagrinėjami laikraščiai yra informacinio pobūdžio dienraščiai, tad priešingai nei lietuviškos spaudos analizėje, jie nėra orientuoti į specifines visuomenes grupes. Šiai turkiškos spaudos analizei buvo pasirinkti laikraščiai: „Hakimiyeti Milliye“ (liet „Nacionalinis suverenitetas“) vėliau tapęs „Ulus“ (liet. „Tauta“) ir „Vakit“ (liet. „Laikas“), kurių skaitmeninti numeriai prieinami Turkijos Nacionalinės bibliotekos (turk. Milli Kütüphane) tinklalapyje. Atsirinkti leidiniai pasirinkti dėl jų prieinamumo, kokybiško suskaitmeninimo ir rastos informacijos turinio. Šie laikraščiai yra dienraščiai ir jų analizei pasirinktas periodas 1929–1940 metų. Toks laikotarpis imamas dėl šaltinių prieinamumo lotynų abėcėle, kuri buvo įvesta 1929 m., taip pat, nes norima išsiaiškinti, kaip Turkija reagavo į 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos okupaciją. Ieškant informacijos skaitmenintoje periodikoje, buvo naudojami raktiniai žodžiai *Litvanya*, *litvanyalı*. Analizei atsirinkti aktualiausi leidinių straipsniai ir tekstai, kurie atspindi pagrindines publikuojamas temas Lietuvos atžvilgiu. Tikimasi, jog ši turkiškos periodikos analizė suteiks naujos informacijos turkiškos spaudos klausimu.

4.2.1 „Hakimiyeti Milliye“–„Ulus“

„Hakimiyeti Milliye“ (liet. „Nacionalinis suverenitetas“) dienraštis įkurtas 1920 m. Mustafa Kemalio Atatiurko Ankaroje. Laikraštis buvo remiamas Liaudies Respublikonų partijos. Pagrindinės temos laikraštyje buvo apie kultūrą, socialinį, politinį gyvenimą. Vienas pagrindinių leidinio tikslų – atspindėti visuomenės nuomonę ir kviesti žmones į nacionalinę kovą. 1934 m. pervadintas į „Ulus“ (liet. „Tauta“). Tiražas 5000–6000 egzempliorių. (Doğramacioğlu 2007, 18–19).

Šio laikraščio analizei atsirinkti 1931 m., 1934 m. ir 1935m. numeriuose rasti straipsniai, kurie sietini su Lietuva pagal aktualumą bei apimtį. Straipsnių susijusių su Lietuva randama ir daugiau, iš viso Lietuva „Hakimiyeti Milliye“ pavadinimu minima – 142 kartų publikacijose, o „Ulus“ – 459.

1931 m. gegužės 8 d. „Hakimiyeti Milliye“ laikraštyje, 4 puslapyje pasirodo straipsnis pavadinimu „Jaunų valstybių vadovai Europoje“[18]. Straipsnyje išskiriami Turkijos, Graikijos, Austrijos, Čekijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Suomijos ir Lenkijos prezidentai su trumpais jų aprašymais bei nuotraukomis. Skiltyje „Antanas Smetona“ keliais sakiniais apžvelgiama jo biografija iki tapimo prezidentu. Smetona

[18] Žr. priedą nr. 1, 37 p.

įvardijamas, kaip „pasiaukojančios asmenybės, kovotojas dėl laisvės“, kuris antrą kartą 5 metų laikotarpyje perrinktas prezidentu. Nors tai trumpas, kaip ir visų pateiktų straipsnyje prezidentų aprašymas, visgi jo buvimas, suteikė skaitytojui informacijos apie Lietuvos prezidentą Antaną Smetoną.

1934 m. vasario 26 d. „Hakimiyeti Milliye“ pirmajame puslapyje skelbiamas Turkijos ir Lietuvos prezidentų apsikeitimas telegramomis Lietuvos Nepriklausomybės minėjimo proga. Turkijos prezidentas Gazi Mustafa Kemalis sveikina Antaną Smetona: „Jūsų ekscelencija, leiskite Jus nuoširdžiai pasveikinti Lietuvos Nepriklausomybės šventės proga ir palinkėti Jums asmeniškai laimės ir Lietuvai gerovės“, Antanas Smetona atsakė: „Nuoširdžiai dėkoju Jo ekscelencijai už sveikinimus Lietuvos Nepriklausomybės šventės proga“[19]. Pastebima, jog įvairiomis progomis reguliariai vyko apsikeitimai telegramomis tarp prezidentų, kurios būdavo publikuojamos dienraščiuose. Dauguma kitų telegramų–laiškų tarp Antano Smetonos ir Mustafa Kemalio Atatiurko pateikiama Galinos Miškinienės straipsnyje[20]. Šis apsikeitimas telegramomis straipsnyje nebuvo publikuotas, todėl jis atsirinktas šioje analizėje, kaip atspindys Turkijos ir Lietuvos ryšių turkiškoje spaudoje.

1934 m. spalio 28 d. „Hakimiyeti Milliye“ 4 puslapyje skelbiamas straipsnis pavadinimu „Mėmelio problema“. Straipsnis yra vertimas iš Paryžiuje leisto laikraščio „La Republik“, norint supažindinti turkų skaitytojus plačiau su Mėmelio problema. Kadangi tai yra vertimas, straipsnyje neatsispindi Turkijos nuomonė šiuo klausimu. Visgi tokių straipsnių apie Mėmelio problema turkiškoje spaudoje randama ganėtinai daug, galima daryti prielaidą, jog ši tema buvo aktuali.

1935 m. birželio 6 d. jau pasikeitus laikraščio pavadinimui į „Ulus“, 3 puslapyje publikuojamas straipsnis „Tiurkai Lenkijoje“. Publikacija paruošta pagal Lenkijos radijuje vykusią konferenciją prof. dr. Kovalskio ir užima beveik visą laikraščio puslapį. Skaitytojams pasakojama apie totorių ir karaimų atsiradimą Lenkijoje. Teigiama, jog Lietuvos kunigaikščio Vytauto laikais jie buvo apgyvendinti laisvosiose žemėse. Taip pat straipsnyje minimos vietos, kuriose totoriai bei karaimai šiuo metu gyvena Lietuvoje. Tokio straipsnio atsiradimas aktualus tuometinei Turkijai, atsigręžimas į savo tiurkų istoriją, buvo vienas iš turkiško identiteto formavimo formų.

[19] Žr. priedą nr. 2, 38 p.
[20]Miškinienė, Galina 2012. „Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Kemalio Atatiurko ir Lietuvos prezidento Antano Smetonos laiškai“ *Parlamento studijos*, 12.

„Hakimiyet Milliye“, o vėliau tapusiame „Ulus“ pastebima įvairaus tipo informacijos susijusios su Lietuva. Reguliariai publikuojami Turkijos ir kitų šalių apsikeitimai telegramomis, tarp jų ir su Lietuva. Ar tai būtų Turkijos Respublikos šventė ar Lietuvos, abiejų prezidentų sveikinimai bei atsakymai būdavo publikuojami šiame laikraštyje. Laikraštyje atsispindėdavo ne tik diplomatiniai šalių santykiai, bet ir užsienio naujienos, šiuo atveju daug randama straipsnių susijusių su Mėmelio problema. Taip pat, pastebima, jog kiekviename numeryje, po straipsniais pateikiamas, straipsnyje naudotų naujų žodžių žodynėlis. Tai pavyzdys, kaip spauda prisidėjo prie kalbos reformos įgyvendinimo ir žmonių švietimo[21].

4.2.2 „Vakit“

„Vakit“ (liet. „Laikas“) politikos naujienų dienraštis leistas nuo 1917 m. Stambule. Pagrindinis redaktorius – Ahmet Emin. Laikraštis pavadinimu „Vakit“ ėjo iki 1938 m., o tada pervadintas „Kurun“ (liet. „Amžius“)[22].

1932 m. gegužės 23 d. 4 puslapyje publikuotas straipsnis „Naujojo Lietuvos ambasadoriaus komentarai mūsų rašytojams“[23]. Šiame straipsnyje pateikiamas interviu su Jurgiu Baltrušaičiu paskirtu Lietuvos atstovu Turkijoje. Viešėjęs Ankaroje, jis atvykęs į Stambulą atsako į korespondentams rūpimus klausimus: apie Turkijos ir Lietuvos prekybos sutartį, Lietuvos ir kaimynių šalių politiką, apie Lietuvos spaudą. J. Baltrušaitis plačiai atsako į klausimus iš kurių sužinome ir apie prekybos sutarties niuansus. Teigiama, jog „Lietuva jau ilgą laiką iš Turkijos perka tabaką. Svarstoma taip pat importuoti šviežius bei džiovintus vaisius, medvilnę ir medvilninius audinius“[24], tačiau nurodoma, jog sunku pasakyti, ką Lietuva galėtų eksportuoti, visgi užsimenama apie medienos gaminius, kurie galėtų būti eksporto dalimi. 1939 m. sudaroma Turkijos ir Lietuvos prekybos sutartis, iš kurios galime pastebėti sudarytas kvotas produktams iš Turkijos, kurių pagrindą sudaro vaisiai ir kiti augalinės kilmės produktai, tuo metu iš Lietuvos sudarytose kvotose vyrauja medienos produktai (Volkov 2013, 25). J. Baltrušaitis atsakydamas į klausimą apie Lietuvos ir kaimynių santykius išskiria dvi problemas – Vilniaus krašto ir Mėmelio

[21]Žr. priedą nr. 5, 3 pav, 49 p.
[22]Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1860> [žiūrėta 2019 05 21]
[23]Žr. priedą nr. 3, 40–41p
[24]Žr. priedą nr. 3, 40 p.

klausimus. Šnekėdamas apie spaudą, jis įvardija, buvusį spaudos lietuvių kalba draudimą ir ėjusią nelegalią spaudą iš užsienio lietuvių bendruomenių. J. Baltrušaičio interviu užbaigiamas, jo citata: „na tikiuosi, jog dar kartą atvykęs, taip pat ir turkų kalbą mokytis pradėsiu. Iš tiesų gal jums ir keistai atrodys, tačiau aš tai suprantu kaip ambasadoriaus pareigą“. Šis J. Baltrušaičio interviu supažindina skaitytoją su Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiais ir pačia Lietuva. Toks J. Baltrušaičio vizitas į Turkiją buvo jau antrasis, pirmąjį kartą jis Turkijoje lankėsi 1931 m.

Šis „Vakit“ laikraštyje publikuotas interviu atskleidžia, jog Turkijoje buvo domimasi diplomatų veikla ir jų šalimis. Šis interviu Turkijos skaitytojus supažindino ne tik su J. Baltrušaičiu, tačiau ir su Lietuvos istorija, problemomis. Tai taip pat praplečia turimus šaltinius apie J. Baltrušaitį Lietuvoje.

4.3 Turkijos spaudos reakcija 1940 m. Lietuvos okupaciją

Praėjo 80 metų nuo Vokietijos reicho ir SSRS pasirašyto Molotovo–Ribentropo pakto, kai prasidėjo prievartos veiksmai prieš kitas valstybes. 1940 m. birželio 14 d. išvakarėse įteigtas ultimatumas Lietuvai ir birželio 15 d. į Lietuvą įžengė Sovietų Sąjungos kariuomenė ir prasidėjo Lietuvos okupacija bei aneksija. Data pasirinkta neatsitiktinai, tapačia dieną Vokietijos ginkluotos pajėgos užėmė Paryžių, todėl visas pasaulis buvo sutelkęs dėmesį į Prancūziją, o ne Lietuvą (Jakubčionis, Sinkevičius ir Žalimas 2018, 101). Yra žinoma, jog Turkija niekada nepripažino Lietuvos okupacijos ir aneksijos (Visockas 2009), todėl šiame poskyryje bus aiškinamasi Turkijos reakcija į Lietuvos okupaciją, remiantis turkiškų laikraščių apžvalga. Nagrinėjami laikraščiai „Ulus“, „Vakit“ ir „Akşam“.

Pirmosios reakcijos turkiškoje spaudoje atsiranda 1940 m. birželio 16 d., „Ulus“ pirmajame puslapyje „Sovietų Sąjunga Lietuvai įteikė ultimatumą. Lietuva sąlygą priėmė. Sovietų sąjunga į Lietuvą siųs karius“, pridedamas ir žemėlapis[25], kuriame vaizduojama Baltijos šalių ir Sovietų Sąjungos padėtis, tekstas apie susiklosčiusią situaciją perteikiamas ir kitame puslapyje, tuo tarpu „Akşam“ skelbia „Sovietų – Lietuvos konfliktas likviduotas. Kauno valdžia su visais sovietų ultimatumo reikalavimais sutiko“. Pastebima, kad laikraštis „Ulus“ skiria daugiausiai dėmesio šiai temai, birželio 17 d. straipsnis išsiplečia per tris puslapius „Vakar sovietai pradėjo

[25]Žr. priedą nr. 5, 2 pav, 48 p.

Lietuvos okupaciją. Prezidentas dingo“ „Akşam“ tapačią dieną atsiranda tekstas su antrašte „Sovietų kariuomenė okupavo pagrindinius Lietuvos miestus. Lietuvos prezidentas kartu su šeima pabėgo“. „Vakit“ pirmąjį straipsnį paskelbia birželio 17 d. „Lietuvos prezidentas pabėgo. Sovietų ginkluotos pajėgos įvestos į Lietuvos pagrindinius miestus“. Birželio 18 d. „Ulus“ laikraštyje vėl patalpinamas anksčiau minėtas žemėlapis, nurodantys Baltijos šalių padėtį, antraštė skelbia „Į Lietuvą vyksta didelės karių, lėktuvų bei laivų pajėgos“. Jau birželio 18 d. straipsnius papildo žinios apie Latvijos ir Estijos padėtį, informaciniai tekstai plečiasi, tačiau ir po truputi vis mažėja. Liepos 22 d. pirmajame „Ulus“ puslapyje antraštė skelbianti „Baltijos šalys susijungė su Sovietų Sąjunga“.

Plačiau paanalizuoti atsirinktas „Ulus“ dienraščio birželio 17 d.[26] skelbtas 3 puslapyje straipsnis „Lietuva ir sovietai“, kurio autorius A.Ş Esmer. Šiame plačios apimties straipsnyje aprašomas įvykęs konfliktas tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos. Lietuva įvardijama kaip „maža Baltijos šalis“ kuriai nieko kito neliko tik priimti ultimatumą. Straipsnyje išvardijami kokie kaltinimai keliami Lietuvai ir kokie ultimatumo reikalavimai. Skaitytojams pateikiama ir priešistorė, pasirašytas 1939 m. spalio 10 d. savitarpio pagalbos aktas galimai buvęs rizikingas veiksmas Lietuvai. Taip pat teigiama, jog pagal 1939 m. rugpjūtį pasirašytą Sovietų Sąjungos ir Vokietijos susitarimą, sovietams buvo leista laisvai judėti Baltijos šalyse ir ji pradėjo atskirai su Latvija, Estija ir Lietuva pasirašinėti „pagalbos paktus“. Pastebėtina, jog tekste dažnai šis savitarpio pagalbos aktas pateikiamas į kabutes, galima daryti prielaidą, jog tai tarsi ironija, nes šis „pagalbos aktas“ lėmė prasidėjusią Lietuvos okupaciją. Straipsnyje pateikiama, ką Sovietų Sąjungą jau „išsinuomojo“ iš Estijos ir Latvijos po sutarties pasirašymo. Lietuva tekste įvardijama, kaip iki pat šių dienų matomas naudingas objektas. Visgi įvardijama pagrindinė problema, tai pasirašyta sutartis, kuri ir leido Sovietų Sąjungai įsirengti karinės bazes Lietuvos teritorijoje, „ Lietuviai dabar supranta, praeitą spalį pasirašyta tarpusavio pagalbos sutartis, nebuvo naudinga“. Šis „Ulus“ straipsnis aiškiai įvardija kas laukia ateityje Baltijos šalių „Tiesa tokia, Sovietų Sąjunga iš lėto taps trijų Baltijos šalių valdančiąja jėga“, tą pačia dieną kaip ir šis straipsnis paskelbtas, birželio 17 d. Sovietų Sąjunga įžengė į Latviją ir Estiją. Tekste iškeliama aiški to priežastis – visos trys šalys buvusios Carinės Rusijos sudėtyje. „Suprantama, kad su Sovietų Sąjunga pasirašytas „savitarpio pagalbos paktas“ buvo

[26]Žr. priedą nr. 4, 44–45 p.

žingsnis pasiekti visišką hegemoniją <...> Estiją ir Latviją, sovietai paims kaip į glėbį krentančius prinokusius vaisius“.

1940 m. turkiškos spaudos apžvalga Lietuvos okupacijos ir aneksijos klausimu dar niekada nebuvo atlikta. Tai vienas pirmųjų bandymų pažvelgti, kaip informacija buvo perteikiama turkų skaitytojams. Suprasti, kaip buvo reaguojama į okupaciją padeda laikraščių antraštės. Vienas pirmųjų didelės apimties pasirodžiusių birželio 17 d. „Ulus” straipsnis parodė, kad jaučiamas supratingumas Lietuvos nelaimės atžvilgiu. Naudojami žodžiai „maža valstybė“, „pagalbos sutartis“ dedama į kabutes ir įvardijamas Sovietų Sąjungos galios troškimas ir svarbiausia, jog tai įvardijama kaip okupacija. Skaitytojai aiškiai ir plačiai supažindinami su situacija, jau po poros dienų nuo įvykio. Taip pat, žinoma, jog Lietuvos okupacija sutapo su Paryžiaus užėmimu, todėl teigiama, jog visas pasaulis buvo sutelkęs dėmesį į šį įvykį, o Lietuvos okupacijos faktas liko antraeilis (Jakubčionis, Sinkevičius ir Žalimas 2018, 101). Pažvelgus į „Ulus“ dienraščio birželio 16 d. pirmąjį puslapį, antraštės tiek apie Lietuvos, tiek apie Paryžiaus įvykius vienodai skiriama dėmesio. Pridedami žemėlapiai abiem incidentams apžvelgti ir būtų sunku išskirti, jog Lietuvos problema šiuo atveju atrodo menkesnė.

Taip reagavo Turkijos spauda, kurioje buvo aiškiai įvardijamas Lietuvos okupacijos faktas. Lietuvos spaudoje pirmaisiais okupacijos mėnesiais dar ėjo leidinių, tačiau jie jau buvo kontroliuojama Sovietų Sąjungos. Pirmosiomis dienomis po okupacijos ėjo tokios žinios: „XX amžiuje“ buvo rašoma „Pasilikime toliau prie savo kasdieninio darbo <...> nei ekonominis, nei kultūrinis, nei visuomeninis gyvenimas neturi sukrikti“. „Lietuvos Aide“ buvo rašoma apie iškeltus ultimatumus Baltijos šalims, tačiau labiausiai buvo telkiamas dėmesys į Smetonos pabėgimą, kuris traktuojamas buvo kaip išdavystė (Skrupskelis 2004, 136). Dėl kontrolės, negalėjo pasirodyti apie okupaciją straipsniai tokie, kaip, kad Turkijos spaudoje, todėl gyventojams iki Liaudies seimo sudarymo nebuvo aiškus okupacijos faktas (Ten pat, 131).

Apibendrinus Turkijos spaudos analizę, galima pastebėti, jog informacijos apie Lietuvą būtą, tačiau ji labiau atskleidžia tarpusavio santykius, nei kultūrinę Lietuvos pusę. Žinoma, priešingai nei lietuviškos spaudos analizėje, pasirinkti laikraščiai yra kitokio pobūdžio, labiau informaciniai, tad šis skirtumas tampa aiškus. Lietuva turkiškoje spaudoje dažnai buvo minima su kitomis šalimis, todėl pavyzdžiui laikraščio „Ulus“ Lietuvos paminėjimo skaičiai atrodo dideli – 459 kartai nuo 1934 iki 1940 m. pabaigos. Taip pat nuo Lietuvos okupacijos, pirmąją savaitę straipsniai apie

Lietuvą atsirasdavo vos ne kasdien ir metų eigoje išliko gana aukšti. Spaudos analizės metu paaiškėjo, kad: 1) buvo domimasi Mėmelio problema, Mėmelis dažnai minimas straipsniuose; 2) apsikeitimas telegramomis tarp Antano Smetonos ir Mustafa Kemalio Atatiurko buvo publikuojamas, kai tik toks įvykdavo; 3) Turkijos spaudos reakcija į 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos okupaciją buvo staigi, jau birželio 16 d. atsiranda tekstai apie įteiktą ultimatumą, o birželio 17 d. tekstas „Ulus“ apie Lietuvos situaciją, išsiplečia per kelis puslapius. Straipsnių antraštės aiškiai įvardijo Lietuvoje vykdomą okupacijos faktą ir straipsniuose jaučiamas palankumas Lietuvai.

IŠVADOS

Spauda gali atskleisti daug ir naudingos informacijos pasirinktomis kryptimis. Ypač šiais laikais, kai spauda, dokumentai, nuotraukos yra skaitmeninami, jie tampa prieinami kiekvienam, kuris tik ieško. Šiame darbe, skaitmeninta periodika buvo pagrindinis įrankis, stengiantis sužinoti kokią Lietuvą ir Turkiją abi šalys atvaizdavo spaudoje. Ištyrus tarpukario Lietuvos periodinius leidinius ir turkišką spaudą paaiškėjo, jog informacijos apie abi šalis 1918–1940 m. būta.

Išanalizavus atsirinktus lietuviškos spaudos leidinius „Naujoji Romuva“, „Moteris“ ir „Sekmadienis“ ir kitą spaudą, prieita prie išvadų, jog publikuota informacija apie Turkiją yra susijusi su 1923 m. Turkijos Respublikos įkūrimu, jos tuometiniu prezidentu Mustafa Kemaliu Atatiurku ir vykdomomis reformomis. Taip pat spauda atskleidė, jog Lietuvoje apie Turkiją dažnai buvo žinoma iš literatūros ir su Turkija siejami žodžiai *egzotika, rytai, haremas, moterys su šydais, sultonai*. Atsirandantys keliautojų įspūdžiai periodikoje, keitė seną nuomonę apie Turkiją ir supažindina skaitytoją su realia situacija. Taip pat keliautojai išskiria turkų svetingumą, kaip pagrindinį jų bruožą. Periodikoje atrasti pasakojimai apie turkus prieškariniame Kaune, iškėlė klausimą apie jų būtį XIX–XX a. pradžioje. Išanalizavus 1897 ir 1923 m. gyventojų surašymo duomenis, paaiškėjo, jog 1897 m. Turkijoje gimusių žmonių lietuviškose gubernijose buvo skaičiuojama – 41. Remiantis spaudoje rasta informacija, jie Lietuvos teritorijoje atsirado po Rusijos–Turkijos karo, kaip karo belaisviai.

Atlikus turkiškos spaudos analizę, pavyko atrasti naujų anksčiau netyrinėtų ir neverstų šaltinių. „Hakimiyeti Milliye”, o vėliau tapęs „Ulus“ reguliariai skelbdavo Antano Smetonos ir Mustafa Kemalio Atatiurko apsikeitimus telegramomis įvairiomis progomis. Tuo tarpu laikraštyje „Vakit“ publikuotas interviu su Jurgiu Baltrušaičiu, supažindino skaitytojus su Lietuvos ambasadoriumi, jo atsakymai į klausimus suteikė informacijos apie Lietuvą bei tarp Turkijos ir Lietuvos ruošiamos prekybos sutarties detales. Analizės metu pastebėta, jog buvo domimasi Mėmelio problema, periodikoje daug straipsnių šiam klausimui aptarti. Straipsniuose dažnai minima Lietuva, tačiau tai arba trumpi informaciniai pranešimai arba Lietuva minima su kitomis šalimis, tad tai nėra tiesiogiai su Lietuva susiję tekstai.

Okupacijos periodu, straipsnių sietinu su Lietuva skaičius išaugo. Pastebima, jog įvykus birželio 15 d. okupacijai, tekstų apie Lietuvą, o vėliau ir apie

kitas Baltijos šalis pasirodydavo kasdien. Turkijos spauda į 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos okupaciją reagavo iš karto, birželio 16 d. atsirado pirmieji tekstai, o straipsnių antraštės jau pirmosiomis dienomis po okupacijos, aiškiai įvardijo Lietuvos okupacijos faktą.

Šis darbas atskleidė, jog spaudoje slypi ir vis dar yra neatrastų daug istorinių faktų, kurie gali praplėsti turimas žinias įvairioms sritims. Atlikta spaudos analizė, tai vienas iš rimtesnių bandymų tiriant Turkijos ir Lietuvos spaudą. Taip pat, šiame darbe pirmą kartą nagrinėta Turkijos spaudos reakcija į Lietuvos okupaciją. Šie pirmieji bandymai papildo turimas istorines ir tarpusavio santykių žinias abejų šalių atžvilgiu. Tolimesni tyrimai, galėtų susitelkti vien tik į Turkijos spaudos reakciją Lietuvos ar visų Baltijos šalių okupacijos klausimu. Taip pat viena iš krypčių galėtų tapti tyrimas apimantis Turkijos spaudos periodą nuo 1923 m., kuomet vis dar buvo vartojama osmanų kalba, taip būtų sukurtas platesnis ir išsamesnis Turkijos spaudos tyrimas. Šis bakalauro darbas gali būti naudingas tiriant plačiau šias temas: Lietuvos ir Turkijos santykius, analizuojant pasaulio reakciją į 1940 m. Lietuvos okupaciją, Rusijos–Turkijos karo belaisviai Lietuvoje.

BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS

Pirminiai šaltiniai

- „Avrupa'da Genç Devletlerın Reisleri“ [interaktyvus] *Hakimiyeti Milliye*, 1931 m. gegužės 8, 4. Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 21]
- „Yeni Litvanya elçisinin muharririmize beyanatı“ [interaktyvus] *Vakit*, 1932 m. gegužės 23, 4. Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 21]
- „Lehistan'da Türkler” [interaktyvus], *Ulus*, 1935 m. birželio 6, 3. Prieiga:< https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 21]
- „Litvanya ve Sovyetlet“ [interaktyvus] *Ulus*, 1940 m. birželio 17, 3. Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 21]
- „Memel meselesi“[interaktyvus], *Hakimiyeti Milliye*, 1934 m. spalio 28, 4. Prieiga<
- „Tebrik Telgrafları” [interaktyvus] *Hakimiyeti Milliye*, 1934 m. vasario 26, 1. Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 15]
- Babickas, Petras 1939. „Kemal Ataturko valstybėj“ [interaktyvus], *Naujoji Romuva*, sausio 22, 52–57. Prieiga: <https://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0002137933/Nr.3.pdf?exId=293564&seqNr=1> [žiūrėta 2019 05 21]
- Gentinson, Paul 1937. „Mustafa Kemal – Turkijos reformatarius“ [interaktyvus], *Naujoji Romuva*, vert. K. Viltrakytė, balandžio 11, 334–335. Prieiga: <https://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0002137933/Nr.15.pdf?exId=293756&seqNr=1> [žiūrėta 2019 05 21]
- Kauno gubernija. Первая всеобщая перепись населенія Россійской имперіи 1897 г. XVII. Ковенская губернія (1904). Prieiga: < https://www.prlib.ru/item/436638> [žiūrėta 2019 05 21]
- Lietuvių katalikių moterų draugija 1920–1940. „Moteris“ [interaktyvus]. Prieiga:< http://www.epaveldas.lt/recordDescription/LNB/LNB01484F02> [žiūrėta 2019 05 21]
- Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA) fondai: 383 ir 648.
- Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo

duomenys. 1923. Prieiga:< https://statistikouzrasai.wordpress.com/atsisiuntimai/> [žiūrėta 2019 05 21]

- Povilėnaitė, J 1939. „Naujoji Turkija“ [interaktyvus], *Naujoji Romuva*, lapkričio 12, 807–809. Prieiga: <https://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0002137933/Nr.45.pdf?exId=293520&seqNr=1> [žiūrėta 2019 05 21]
  Priega: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 15]
- Regelis, Konstantinas 1931. „Įspūdžiai iš darbartinės Turkijos“ [interaktyvus], *Naujoji Romuva*, lapkričio 28, 1076–1078. Prieiga: <https://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0002137933/Nr.45.pdf?exId=293514&seqNr=1> [žiūrėta 2019 05 21]
- Sadauskas, Stasys 1928–1940. „Sekmadienis“ [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1C1B0000406955> [žiūrėta 2019 05 21]
- Suvalkų gubernija. Первая всеобщая перепись населенія Россійской имперіи 1897 г. LIX. Сувалкская губернія (1904). Prieiga: <https://www.prlib.ru/item/687887> [žiūrėta 2019 05 21]
- Šalčius, Matas 1935. *Svečiuose pas 40 tautų,* Kaunas: Spaudos fondas.
- Vilniaus gubernija. Первая всеобщая перепись населенія Россійской имперіи 1897 г. IV. Виленская губернія (1904) Prieiga: <https://www.prlib.ru/item/436611> [žiūrėta 2019 05 21]

Antriniai šaltiniai

- Bulota, Jonas 1992. „Periodinės spaudos raida Lietuvoje“, iš *Žurnalisto žinynas*, ed. Vilius Užtupas, Kaunas: Vilius, 23–28
- Čepytė, Julija ir Garnienė, Živilė 1997. *Periodika moterims Lietuvoje 1918-1940 metais,* Kaunas: Technologija.
- Doğramacioğlu, Hüseyin 2007. *Hakimiyet-i Milliye gazetesi üzerine bir inceleme,* daktaro disertacija, Hacettepe University. Prieiga: < http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YOK_GOV_TR/229052%20hakimiyeti%20milliye%20gazetesi.pdf> [žiūrėta 2019 05 21]

- Gaigalaitė, Audronė 2008. „Dėl 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo vertinimo lietuvių sovietinėje istoriografijoje“ [interaktyvus], *Istorija*, Vol. 71. Prieiga: <http://archyvas.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=135&Itemid=58> [žiūrėta 2019 05 21]
- Yılmaz, Hale 2011. *Learning to read (again): the social experiences of Turkey's 1926 alphabet reform* [interaktyvus], International Journal of Middle East Studies, 43, 4: 677-697. Prieiga: <https://doi.org/10.1017/S0020743811000900> [žiūrėta 2019 05 21]
- Jakubčionis, Algirdas, Vytautas Sinkevičius, Dainius Žalimas, 2018. „Sovietų Sąjungos agresija ir Lietuvos okupacija 1940–1990 metais. Pasipriešinimas sovietinei okupacijai: Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos 1949 m. Vasario 16 d. Deklaracija“, iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis* [interaktyvus], ed. Algirdas Jakubčionis et al. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 93–123. Prieiga: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2018/11/konstitucionalizmas-lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2019 05 21]
- Klimavičiūtė, J., Ričkienė A., 2010. „Botaniko profesoriaus Konstantinio Regelio 120-osioms gimimo metinėms“, *Mokslo Lietuva* [interaktyvus], spalio 21. Prieiga: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/2006-2011/node/3097.html> [žiūrėta 2019 05 21]
- Linkevičiūtė–Rimavičienė, Jolita 2009. „Spaudos vaidmuo kuriant pilietinę visuomenę“ [interaktyvus], *Informacijos mokslai*, 51: 70-82. Prieiga: < http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/3205> [žiūrėta 2019 05 21]
- Mango, Andrew 2002. *Atatürk*, New York: The Overlook Press
- Miškinienė, Galina 2012. „Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Kemalio Atatiurko ir Lietuvos prezidento Antano Smetonos laiškai“ [interaktyvus] *Parlamento studijos*, 12. Prieiga: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr12/12_istorija_1.htm> [žiūrėta 2019 05 21]
- Ruzgas, Albertas 2008. „*Naujoji Romuva* – žurnalas, suvokęs priedermę drumsti valdžios ramybę“ [interaktyvus], *Kultūros barai* 2008, Nr. 11, 86–89.

Prieiga: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367188262711/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2019 05 21]

- Skrupskelis, Kęstutis 2004. „Lietuvos spauda 1940 metų vasarą“ [interaktyvus], *Tiltai* 2004, 1: 131–140. Prieiga: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367181885354/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2019 05 21]
- Urbonas, Vytas 2005. „Spaudos laisvė ir jo įtaka kuriant pilietinę visuomenę“ [interaktyvus], *Tiltai* 2005, 1: 115–122. Prieiga:< http://gs.elaba.lt/object/elaba:6090293/6090293.pdf> [žiūrėta 2019 05 21]
- Urbonas, Vytas 2012. „Lietuvos periodinė spauda: raidos istorija ir dabartis“ [interaktyvus], *Gimtasai kraštas*, 2012, 42–61 Prieiga: <http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/7-urbonas.pdf> [žiūrėta 2019 05 21]
- Visockas, Gintaras 2009. „Turkija niekad nepripažino Lietuvos okupacijos“ [interaktyvus], *XXI amžius*, liepos 8, nr. 58. Prieiga: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr12/12_istorija_1.htm> [žiūrėta 2019 05 21]
- Volkov, Oleg 2013. „Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiai 1918–1940“, bakalauro darbas, Vilniaus universitetas.
- Žalys, Vytautas 2007. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*, Vol. 1, Vilnius: Versus aureus.

Tretiniai šaltiniai

- Mokslinė redakcinė taryba: pirmininkas Juozas Tumelis et al. (eds) 2001. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Tapinas, Laimonas, et al. (eds) 1997. *Žurnalistikos enciklopedija*, Vilnius: Pradai.

PRIEDAI

Priedas nr. 1 Laikraščio „Hakimiyeti Milliye“ 1931 m. gegužės 8 d. straipsnio vertimas

Vertimas iš turkų kalbos

Jaunų valstybių vadovai Europoje

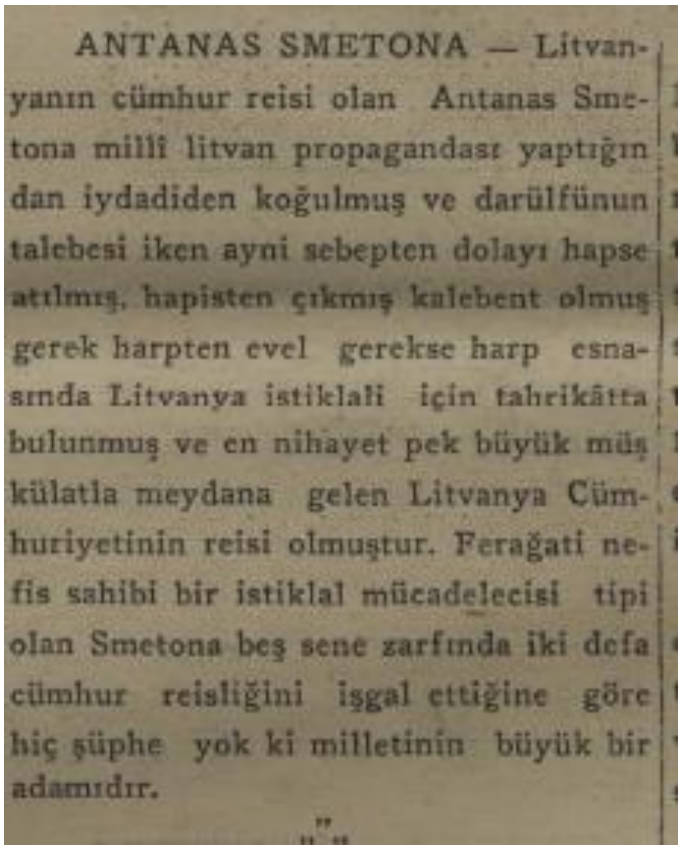
Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona. Dėl lietuvybės propagavimo išmestas iš gimnazijos, dėl tos pačios priežasties būdamas studentu universitete suimtas ir įkalintas, o kai buvo paleistas – ištremtas. Dar karo metu kūrėsi idėjos dėl Lietuvos Nepriklausomybės ir galiausiai nors ir su dideliais sunkumais Smetona tapo Lietuvos Respublikos prezidentu. Pasiaukojančios asmenybės savininkas, kovotojas dėl laisvės, Smetona, 5 metų laikotarpyje antrą kartą perrinktas prezidentu, be jokių abejonių – puikus tautos žmogus.

Vertė Rasa Staponaitė

Versta iš: 1931 „Avrupa‘da Genç Devletlerın Reisleri“ *Hakimiyeti Milliye*, gegužės 8, 4 p.

Priega: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 15]

Išverstas tekstas originalo kalba

ANTANAS SMETONA — Litvanyanın cümhur reisi olan Antanas Smetona millî litvan propagandası yaptığın dan iydadiden koğulmuş ve darülfünun talebesi iken ayni sebepten dolayı hapse atılmış, hapisten çıkmış kalebent olmuş gerek harpten evel gerekse harp esnasında Litvanya istiklali için tahrikâtta bulunmuş ve en nihayet pek büyük müş külatla meydana gelen Litvanya Cümhuriyetinin reisi olmuştur. Ferağati nefis sahibi bir istiklal mücadelecisi tipi olan Smetona beş sene zarfında iki defa cümhur reisliğini işgal ettiğine göre hiç şüphe yok ki milletinin büyük bir adamıdır.

"

Priedas nr. 2 Telegramų laikraštyje „Hakimiyeti Milliye“ 1934 vasario 26 d. vertimas

Vertimas iš turkų kalbos

Sveikinimo telegramos

Lietuvos Nepriklausomybės šventė ir Jo ekscelencijos Gazi sveikinimai

Lietuvos Nepriklausomybės šventės proga Jo ekscelencija prezidentas ir Jo ekscelencija Lietuvos prezidentas Antanas Smetona apsikeitė žemiau esančiais telegrafais:

Jo ekscelencijai Antanui Smetonai

Lietuvos prezidentui,

Jūsų ekscelencija, leiskite Jus nuoširdžiai pasveikinti Lietuvos Nepriklausomybės šventės proga ir palinkėti Jums asmeniškai laimės ir Lietuvai gerovės.

GAZI M. KEMAL

Jo ekscelencijai Gazi Mustafa Kemaliui

Turkijos prezidentui,

Nuoširdžiai dėkoju Jo ekscelencijai už sveikinimus Lietuvos Nepriklausomybės šventės proga.

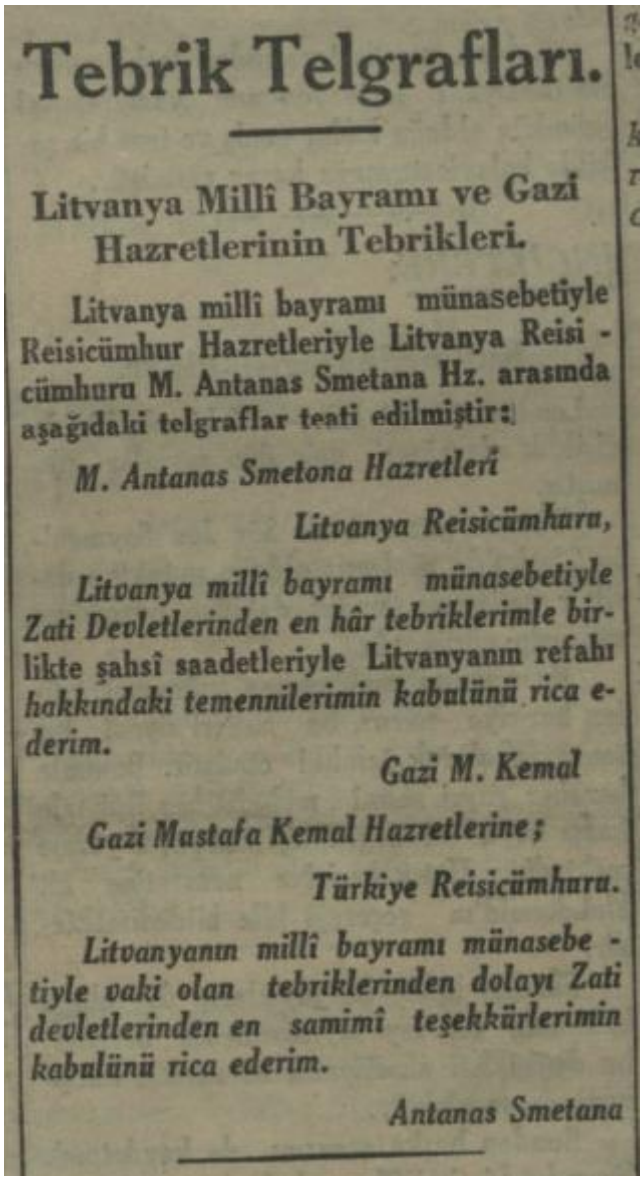
ANTANAS SMETONA

Vertė Rasa Staponaitė

Versta iš: 1934 „Tebrik Telgrafları” *Hakimiyeti Milliye*, vasario 26, 1 p.

Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 15]

Išverstas tekstas originalo kalba

Tebrik Telgrafları.

Litvanya Millî Bayramı ve Gazi Hazretlerinin Tebrikleri.

Litvanya millî bayramı münasebetiyle Reisicümhur Hazretleriyle Litvanya Reisi - cümhuru M. Antanas Smetana Hz. arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:

M. Antanas Smetona Hazretleri

Litvanya Reisicümhuru,

Litvanya millî bayramı münasebetiyle Zati Devletlerinden en hâr tebriklerimle birlikte şahsî saadetleriyle Litvanyanın refahı hakkındaki temennilerimin kabulünü rica ederim.

Gazi M. Kemal

Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine;

Türkiye Reisicümhuru.

Litvanyanın millî bayramı münasebe - tiyle vaki olan tebriklerinden dolayı Zati devletlerinden en samimî teşekkürlerimin kabulünü rica ederim.

Antanas Smetana

Priedas nr. 3 Laikraščio „Vakit“ 1932 m. gegužės 23 d. straipsnio vertimas

Vertimas iš turkų kalbos

Naujojo Lietuvos ambasadoriaus komentarai mūsų rašytojams

Ambasadorius ruošia eiliuotą dramą apie Timūrą

Pirmas Lietuvos valdžios paskirtas Turkijos ambasadorius Jurgis Baltrušaitis (vyresnysis) įteikė Jo Ekscelencijai prezidentui parašytus skiriamuosius raštus. Ambasadorius vakar rytą iš Ankaros atvyko į mūsų miestą ir ryt per Odesą išvyksta į Maskvą. Baltrušaitis (vyresnysis) taip pat Lietuvos ambasadorius Maskvoje ir jau 12 metų atstovauja Sovietų valdžią.

Ambasadorius rusų ir lietuvių literatūroje svarbi asmenybė. Išsilavinimą įgijo Maskvoje ir tapęs literatūros daktaru parašė daug eilėraščių rusų kalba. Dabar taip pat ruošia eiliuotą dramą apie Timūrą.

Baltrušaitis (vyresnysis) vakar mūsų rašytojams sakė:

– Į Ankarą atvykęs buvau praėjusio spalio pradžioje, oficialiu vizitu apsikeisti Turkijos–Lietuvos draugystės sutartimi.

Šis vizitas progrese, tuo tarpu daug laiko praėjo. Ankaroje ir čia pabuvojęs 10 dienų, galėjau pamatyti miestuose didelį ir akivaizdų progresą. Turkija diena iš dienos tobulėja, be abejonės...

Turkijos Respublika nuostabi, inteligentiška, su garbinga istorija, tapo pasididžiavimu didžios tautos žmonėms.

– Ar galėtumėte suteikti informacijos apie Turkijos su Lietuva sudarytą prekybinę sutartį?

– Politinei situacijai išsisprendus, bus verifikuotos prekybos sutarties plėtojimo galimybės. Lietuva jau ilgą laiką iš Turkijos perka tabaką. Svarstoma taip pat importuoti šviežius bei džiovintus vaisius, medvilnę ir medvilninius audinius. Į Lietuvą būtų galima ypač daug vaisių eksportuoti.

O priešingai, iš Lietuvos į Turkiją ką galėtume siųsti sunku pasakyti. Lietuva agrokultūros šalis. Pagrindinis eksportas: kiauliena, kumpis ir kiaulienos konservai. Taip pat eksportuojami sviestas bei sūris. Deja, nei vienas iš šių produktų nebus eksportuojamas į Turkiją. Tačiau Lietuvoje yra fabrikai, kuriuose gaminami aukštos kokybės medienos gaminiai. Galbūt iš šių fabrikų galėtume eksportuoti reikalingas medžiagas.

– Kokie yra Lietuvos ir kaimyninių šalių politiniai santykiai?

– Lietuva yra gera kaimynė. Su visais mūsų kaimynais sugyvename gerai. Tik tais su Lenkija nutraukėme tarpusavio politinius santykius ir turime dvi problemas dėl mūsų valstybės gyvavimo svarbos. Vienas iš šių problemų iš Lenkijos pusės, prieš 10 metų ji iš mūsų atėmė Vilnių, o kita dabar Tautų sąjungai perduota Memelio problema. Ypač didelės svarbos tarptautininėje politikoje Memelio klausimo buvima ir Lietuva, Suomija, Estija kaip Baltijos šalys ryžtingai tuo rūpinasi.

– Ar galėtumėte suteikti informacijos apie jūsų šalies spaudą?

– Laisvos Lietuvos valstybės formavimosi pradžioje, prieš 40 metų, šalyje publikuojamų laikraščių buvo, išskyrus mūsų gimtąja kalba. Tada mūsų šalis buvo Carinės Rusijos provincijoje ir Rusija laikraščių publikacijas nacionalinėmis kalbomis draudė, todėl išleisti laikraščiai mus nelegaliai pasiekdavo iš užsienio, o ypač iš Amerikos. Amerikoje prieš du amžius pradėjo kurtis lietuviai ir dabar ten gyvena 1 milijonas mūsų tautiečių.

Lietuvos populiacija 3 milijonai. Šalyje periodikos leidinių, laikraščių ir žurnalų – 105.

Baltrušaitis (vyresnysis) daug keliavęs Europoje, gyveno Prancūzijoje 3, Vokietijoje 2 metus, taip pat lankėsi Italijoje ir Ispanijoje. Mūsų rašytojams apie šias keliones pasakojant, užsiminė, jog labai greit mokosi šalių kalbas ir:

“ – na tikiuosi, jog dar kartą atvykęs, pradėsiu mokytis taip pat ir turkų kalbą. Iš tiesų, gal jums ir keistai atrodys, tačiau aš tai suprantu kaip ambasadoriaus pareigą.” Teigė jis.

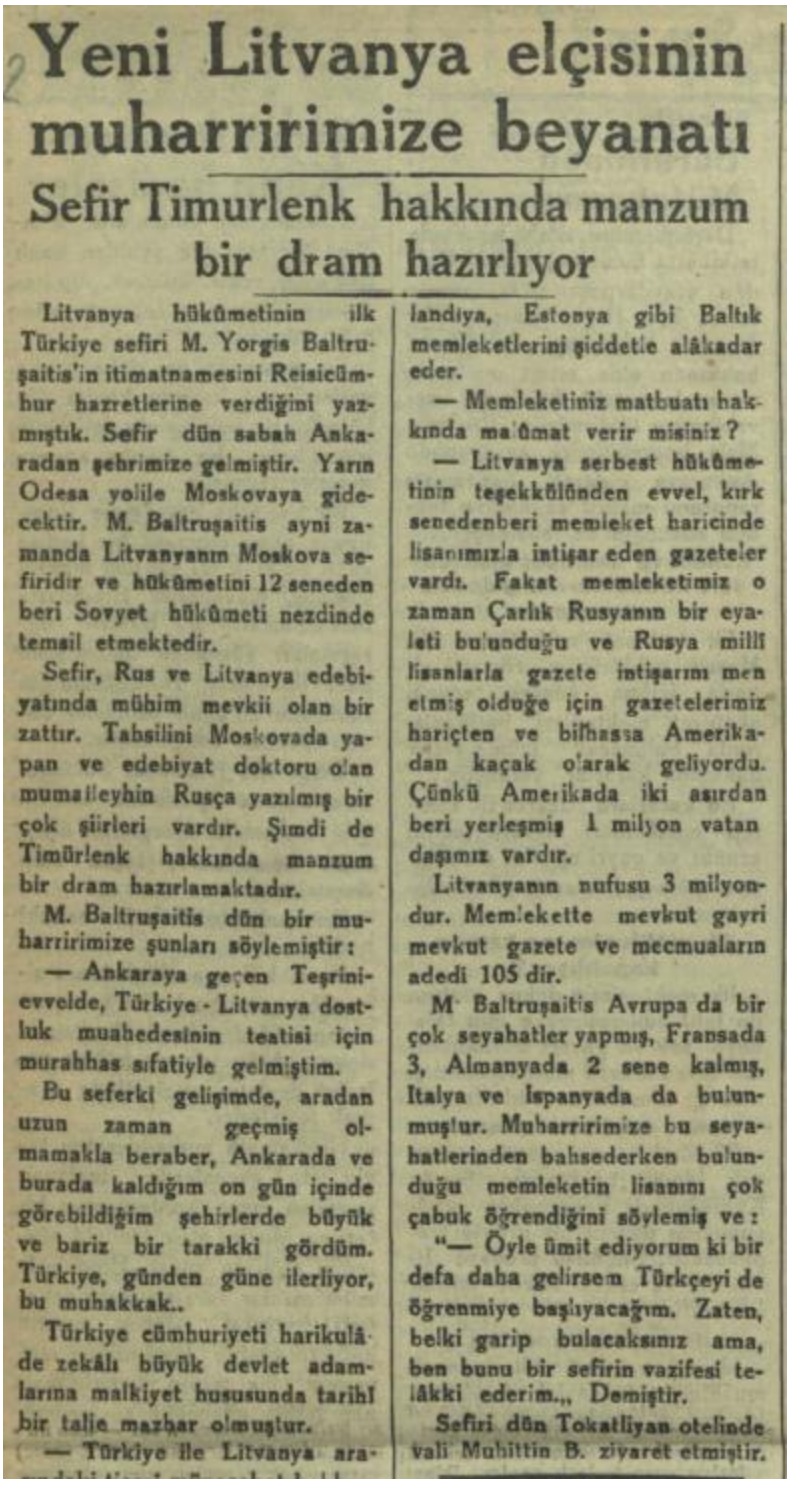
Rytoj ambasadorius Tokatliyan viešbutyje susimatys su gubernatoriumi Muhittin B...

Vertė Rasa Staponaitė

Versta iš: 1932 „Yeni Litvanya elçisinin muharririmize beyanatı“ *Vakit*, gegužės 23, 4p.

Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 21]

Išverstas tekstas originalo kalba

Yeni Litvanya elçisinin muharririmize beyanatı

Sefir Timurlenk hakkında manzum bir dram hazırlıyor

Litvanya hükûmetinin ilk Türkiye sefiri M. Yorgis Baltruşaitis'in itimatnamesini Reisicümhur hazretlerine verdiğini yazmıştık. Sefir dün sabah Ankaradan şehrimize gelmiştir. Yarın Odesa yolile Moskovaya gidecektir. M. Baltruşaitis ayni zamanda Litvanyanın Moskova sefiridir ve hükûmetini 12 seneden beri Sovyet hükûmeti nezdinde temsil etmektedir.

Sefir, Rus ve Litvanya edebiyatında mühim mevkii olan bir zattır. Tahsilini Moskovada yapan ve edebiyat doktoru olan mumaileyhin Rusça yazılmış bir çok şiirleri vardır. Şimdi de Timürlenk hakkında manzum bir dram hazırlamaktadır.

M. Baltruşaitis dün bir muharririmize şunları söylemiştir:

— Ankaraya geçen Teşrinievvelde, Türkiye - Litvanya dostluk muahedesinin teatisi için murahhas sıfatiyle gelmiştim.

Bu seferki gelişimde, aradan uzun zaman geçmiş olmamakla beraber, Ankarada ve burada kaldığım on gün içinde görebildiğim şehirlerde büyük ve bariz bir tarakki gördüm. Türkiye, günden güne ilerliyor, bu muhakkak..

Türkiye cümhuriyeti harikulâde zekâlı büyük devlet adamlarına malkiyet hususunda tarihî bir talie mazhar olmuştur.

— Türkiye ile Litvanya arasındaki, Estonya gibi Baltık memleketlerini şiddetle alâkadar eder.

— Memleketiniz matbuatı hakkında malûmat verir misiniz?

— Litvanya serbest hükûmetinin teşekkülünden evvel, kırk senedenberi memleket haricinde lisanımızla intişar eden gazeteler vardı. Fakat memleketimiz o zaman Çarlık Rusyanın bir eyaleti bulunduğu ve Rusya millî lisanlarla gazete intişarını men etmiş olduğu için gazetelerimiz hariçten ve bilhassa Amerikadan kaçak olarak geliyordu. Çünkü Amerikada iki asırdan beri yerleşmiş 1 milyon vatandaşımız vardır.

Litvanyanın nufusu 3 milyondur. Memlekette mevkut gayri mevkut gazete ve mecmuaların adedi 105 dir.

M. Baltruşaitis Avrupa da bir çok seyahatler yapmış, Fransada 3, Almanyada 2 sene kalmış, Italya ve İspanyada da bulunmuştur. Muharririmize bu seyahatlerinden bahsederken bulunduğu memleketin lisanını çok çabuk öğrendiğini söylemiş ve:

"— Öyle ümit ediyorum ki bir defa daha gelirsem Türkçeyi de öğrenmiye başlıyacağım. Zaten, belki garip bulacaksınız ama, ben bunu bir sefirin vazifesi telâkki ederim.„ Demiştir.

Sefiri dün Tokatliyan otelinde vali Muhittin B. ziyaret etmiştir.

— Türkiye ile Litvanya arasındaki ticarî münasebat hakkında malûmat verir misiniz?

— Siyasî vaziyet halledilmiş olduğundan ticarî münasebatın inkişafı imkânları da tetkik edilecektir. Litvanya ötedenberi Türkiyeden tütün satın alır. Taze ve kuru meyvalarla yün ve yünlü kumaşlar ithal edilmesi de düşünülmektedir. Litvanyaya bilhassa meyva çok ihraç edilebilir.

Buna mukabil Litvanyadan Türkiyeye neler gönderilebileceğini söylemek müşküldür. Litvanya bir ziraat memleketidir. Başlıca ihracatı Domuz eti, jambon ve Domuz eti konservesidir. Tereyağı ve peynir de ihraç edilir. Bu maddelerin hiçbirisi Türkiyeye ihraç edilemez. Yalnız, Litvanyada lüks tahta mamulât yapan fabrikalar vardır. Belki bu fabrikalara lâzım mevat ihraç edilebilir.

— Litvanyanın komşu hükûmetlerle münasebatı nasıldır?

— Litvanya iyi bir komşudur. Bütün komşularımızla iyi geçinmekteyiz. Yalnız Polonya'yla aramızda siyasî münasebatın kesilmesini intaç eden ve memleketimiz için hayatî bir ehemmiyeti haiz olan iki mesele vardır. Bunlardan biri Polonya tarafından on sene kadar evvel bizden alınan Vilna, diğeri de şimdi Akvam cemiyetine intikal etmiş bulunan Memel meselesidir. Bilhassa Memel meselesi beynelmilel siyasette büyük bir ehemmiyeti haizdir ve Litvanya, Fin-

vali Muhittin B. ziyaret etmiştir.

Maliye itiraz temyiz komisyonu Istanbula geldi

Maliye vekâleti, Istanbuldaki mali işlerin çokluğu dolayısiyle itiraz temyiz komisyonunun badema Istanbulda faaliyette bulunmasına karar vermiştir.

Bu karar üzerine maliye itiraz temyiz komisyonu azalarından bir kısmı ve komisyon reisi Şefik Bey dün şehrimize gelmiştir.

Komisyonun faaliyeti için defterdarlık idaresinde bir daire tahsis edilmiştir.

Komisyon azalarının diğerleri de gelince komiyon faaliyete geçecektir.

üç aylıklar

Bu ay nihayeti üç aylık maaşların tediyesine başlanacaktır.

Tavukçuluk veçiçekcilik sergisi

Bu perşembe vilâyet bahçesinde tavukçuluk ve çiçekcilik sergisi açılacaktır.

Kadıköy Süreyya Sinemasında

25 Mayıs çarşamba günü akşamı saat 21,45 de

Raşit Rıza Tiyatrosu

(Ceza Kanunu)

Vodvil 3 perde. Muharriri: İbnürefik Ahmet Nuri Bey. Otobüs temin edilmiştir

Kadıköy

SUREYYA Tiyatrosunda

ERTUĞRUL SADETTIN ve ARKADAŞLARI

Bu gece

Karanlıkta

Priedas nr. 4 „Ulus“ 1940 m. birželio 17 d. straipsnio vertimas

Vertimas iš turkų kalbos

Užsienio politika

Lietuva ir sovietai

Tarp Sovietų sąjungos ir Lietuvos kilo konfliktas. Ši maža Baltijos valstybė iš sovietų gavusi ultimatumą su sąlygomis, galiausiai jį priėmė. Konflikto priežastys tiksliai nėra aiškios. Tačiau, sovietų ultimatumo sąlygas peržvelgę, Lietuvai teikiami kaltinimai tokie:

– Lietuva su Estija ir Latvija kartu pasirašė karinį susitarimą;

– Pagal praeitą spalį pasirašytą sovietų pagalbos paktą, prieš Lietuvoje esančius sovietų karinius postus, kai kurie kariai organizavo sąmokslą.

Dėl šių kaltinimų sovietų valdžia, Lietuvai įteikė ultimatumą su tokiais reikalavimais:

- Karinį susitarimą pasirašiusiai valdžiai atsitraukti;
- Vidaus reikalų ministrui ir policijos departamentui pateikti kaltinimus;
- Būtina sąlyga, leisti Sovietų kariuomenei Lietuvoje laisvai judėti.

Lietuvos valdžia, iškarto su sąlygomis sutiko. Lietuvos ir Sovietų Sąjungos konflikto kilmė rizikinga, praėjusį spalį „tarpusavio pagalbos“ pakto pasirašymą matė kaip būtinybę.

Sovietų Sąjunga kartu su Vokietija praeitų metų rugpjūtį pasirašė susitarimą, Vokietija sovietams leido laisvai judėti rytų Baltijos šalyse. Po šios susitarimo Sovietų Sąjunga atskirai su Estija, Latvija ir Lietuva pasirašė „pagalbos paktus“. Iš šių šalių, pirmosios ir antrosios, dalį jūros ir oro bazių „išsinuomojo“. Iš Estijos paėmė štai:

Virš dviejų salų oro bazes ir Baltijos uostą. Taip pat nuo Talino 50 kilometrų esančias dvi oro bazes.

<...>

Kalbant apie Lietuvą; šią šalį iki pat šių dienų mato kaip naudingą objektą. Lietuva atidavus Mėmelį Vokietijai, Sovietams liko neatiduotas jūros krantas. Iš kitos pusės, Sovietai iš Lenkijos paėmė senąją sostinę ir Vilniaus miesto 600 kvadratinių kilometrų žemės atidavė lietuviams. Tačiau Lietuva su Sovietų Sąjunga pasirašė savitarpio

pagalbos sutartį ir tai abipusių įvykdytų derybų padarinys. Taip pat sutiko su šalies teritorijos naudojimu sovietų karių bazėms. Lietuviai dabar supranta, praeitą spalį pasirašyta tarpusavio pagalbos sutartis, nebuvo naudinga.

Tiesa tokia, Sovietų sąjunga iš lėto taps trijų Baltijos šalių valdančiąja jėga. Iš esmės sovietų motyvas aiškus – visos trys šalys buvo senosios Carinės Rusijos sudėtyje. Po karo tapusios nepriklausomomis valstybėmis, jas pirmiausia iš vienos pusės Lenkija spaudžia, iš kitos Sovietų Sąjunga, o vėliau dar ir Vokietija, ir iš kitos pusės vėl Sovietų Sąjunga. Iš vidurio atsistojus Lenkijai ir Vokietijai su Sovietų Sąjunga susitarus, po viso to, šios mažos šalys liko be nepriklausomo gyvenimo. Sovietai su vokiečiais praeitą vasarą sudarė susitarimą ir šios šalys pagal jį atitenka Sovietų Sąjungai. Suprantama, kad su Sovietų Sąjungą pasirašytas „savitarpio pagalbos paktas“ buvo žingsnis pasiekti visišką hegemoniją. Lietuva strategiškai iš trijų šalių yra svarbiausia. Dabar priėmusi ultimatumą su Sovietų sąjunga, išgyvena okupaciją. Su Lietuvos okupacija, toliau į šiaurę esančias dvi mažas šalis Estiją ir Latviją, sovietai paims kaip į glėbį krentančius prinokusius vaisius.

Iš esmės, jau nuo praeito spalio sovietų veiksmai nepriklausomai atėmė po truputi šios mažos valstybės. Taip pat sovietai matė būtinybę stiprinti Baltijos jūroje esančią padėtį, tad okupacija turėjo tikslingą ir visapusiška reikšmę.

Vertė Rasa Staponaitė

Versta iš: 1940 „Litvanya ve Sovyetlet“ *Ulus*, birželio 17, 3p. Prieiga: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> [žiūrėta 2019 05 21]

Išverstas tekstas originalo kalba

DIŞ POLİTİKA

Litvanya ve Sovyetler

Sovyeler Birliği ile Litvanya arasındaki ihtilâf, bu küçük Baltık devletinin Sovyetler tarafından verilen ültimatom şartlarını kabul etmesiyle nihayetlenmiştir. İhtilâfın mahiyeti iyice malûm değildir. Fakat Sovyet ültimatomunun şartlarına bakılacak olursa, Litvanya'nın suçları" şudur:

1 — Estonya ve Letonya ile bir askeri anlaşma imzalamak.

2 — Geçen teşrinievelde imzalanan Sovyet yardım paktı mucibince Litvanya'da bulunan sovyet garnizonlarından bazı askerlere karşı suykast tertip etmek.

Bu suçlardan dolayı Sovyet hükümeti, Litvanya'ya tevdi ettiği bir ültimatom ile şunları talep etmiştir:

1 — Askeri anlaşmayı imzalıyan hükümetin istifası

2 — Dahiliye nazıriyle polis müdürünün mahkemeye verilmeleri.

3 — Lüzumu miktar sovyet askerinin Litvanya'dan geçirilmesine muvafakat edilmesi.

Litvanya hükümeti, derhal bu şartları kabul etmiştir. Litvanya'nın Sovyetler Birliği ile ihtilâf çıkarmıya cesaret etmesi, geçen teşrinievelde imzalanan "karşılıklı yardım" paktiyle meydana gelen vaziyetin icaplarını anlamadığını göstermektedir.

Sovyetler Birliği ile Almanya arasında geçen senenin ağustosunda imzalanan anlaşma ile, Almanya Şarki Baltık memleketlerinde Sovyetlere hareket serbestisi vermiştir. Bu anlaşmadan sonradır ki Sovyetler Birliği, ayrı ayrı Estonya, Letonya ve Litvanya ile "yardım paktları" imzalamış ve bu memleketlerin birinci ve ikincisinde bir takım deniz ve hava üsleri "kiralamıştır." Estonya'dan aldığı şunlardır:

Dago ve Ösel adaları üzerinde hava üsleri. Ve Baltiski limanı. Bundan başka Tallin'in elli kilometre kadar cenubunda Keçna ve Kuzika hava üslerini de elde etmiştir.

Letonya'dan Liban ve Wiudan'da birer deniz üssü kurmak hakkını elde etmiş ve Riga körfezinin müdafaası için Windan ile Pitraz arasında istihkâm yapmayı Letonya'ya kabul ettirmiştir. Bundan başka mukavelede tasrih edilmeyip de bilâhara tayin edilecek yerlerde hava üsleri kurmayı da mukaveleye dercettirmiştir.

Letonya'dan Liban ve Wiudan'da birer deniz üssü kurmak hakkını elde etmiş ve Riga körfezinin müdafaası için Windan ile Pitraz arasında istihkâm yapmayı Letonya'ya kabul ettirmiştir. Bundan başka mukavelede tasrih edilmeyip de bilâhara tayin edilecek yerlerde hava üsleri kurmayı da mukaveleye dercettirmiştir.

Litvanva'ya gelince; bu memleket şimdiye kadar kazançlı bir vaziyette gibi görünüyordu. Litvanya Memel'i Almanya'ya terkettikten sonra Sovyetlere verecek sahili kalmamıştır. Diğer taraftan Sovyetler, Polonya'dan aldıkları eski paytahtını, yani Vilno şehrini altı yüz kilometre murabbaı toprakla beraber Litvanyalılara vermişlerdi. Fakat Litvanya Sovyetlerle bir karşılıklı yardım paktı imzaladı ve her iki tarafça yapılacak görüşmeler neticesinde tayin edilecek yerlerde askerî üsler kurulması için Sovyetlere toprak kiralamayı kabul etti. Şimdi Litvanya da anlıyor ki, Sovyetlerle akdettiği karşılıklı yardım paktı geçen sonbaharda göründüğü derecede elverişli değilmiş.

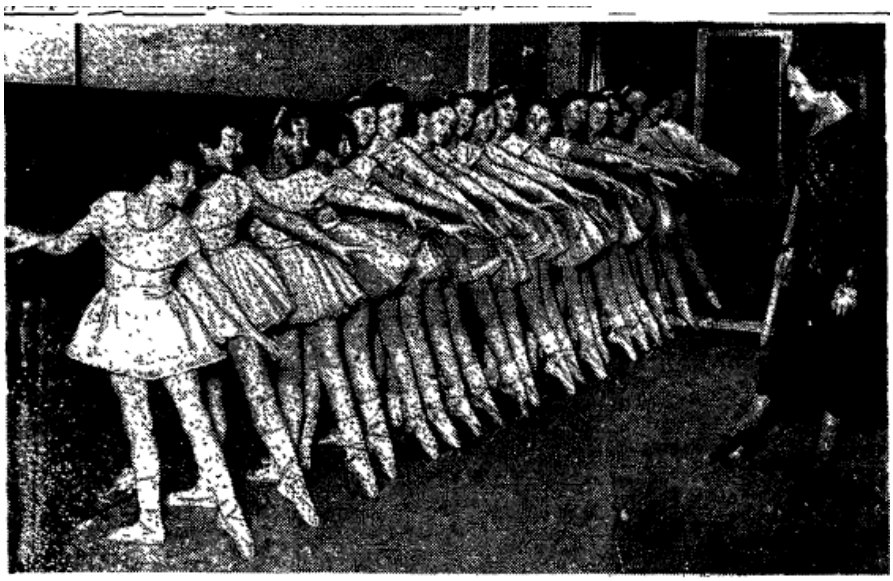
Hakikat şudur ki Sovyetler, yavaş yavaş üç Baltık devletini hegemonyaları altına almaktadırlar. Esasen malûm olduğu üzere, her üçü de eski çarlık Rusya'nın birer cüzünü teşkil etmekte idi. Harpten sonraki müstakil vaziyetlerini evelâ bir taraftan Polonya diğer taraftan da Sovyetler Birliği, sonra da bir taraftan Almanya ve diğer taraftan da Sovyetler Birliği arasındaki muvazeneye borçlu idiler. Polonya ortadan kalktıktan ve Sovyelerle Almanya da anlaştıktan sonra bu küçük devletler müstakil yaşamak hakkından mahrum kalmışlardır. Sovyetlerle Alamnya arasında geçen yaz yapılan pazarlıkta bu devletler, Sovyetlerin payına düşmüştür. Anlaşılıyor ki Sovyetlerin bu devletlerle imzaladıkları "karşılıklı yardım paktları" bunları tamamiyle hegemonyası altına almak için bir adım imiş. Litvanya strateji bakımından üç devletin en ehemiyetlisidir. Şimdi kabul ettiği ültimatom ile sovyet askerî işgali altına geçiyor demektir. Litvanya'nın işgal altına alınmasiyle daha şimaldeki iki küçük devlet de - Estonya - Letonya - olmuş meyva gibi Sovyetlerin kucağına düşecektir.

Sovyet hareketinin, esasen geçen tesrindenberi istiklâlden az çok mahrum olan bu küçük devleti işgalden daha ehemiyetli ve daha şümullü bir mânası da Baltık denizindeki vaziyetini takviyeye lüzum görmesidir.

A. Ş. ESMER

Priedas nr. 5 Vaizdinės ištraukos iš laikraščių

1 pav. Jaunosios turkės balerinos. Nuotrauka iš laikraščio „Sekmadienis“ 1935 m. nr. 49

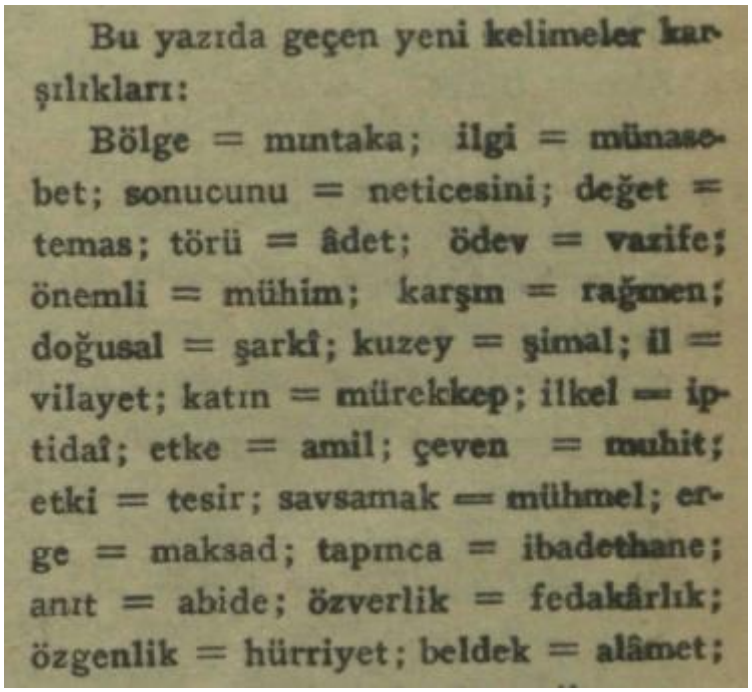
Jaunosios turkų balerinos.

2 pav. „Ulus“ 1940 m. birželio 16 d. laikraštyje publikuotas žemėlapis. Lietuvos, Sovietų Sąjungos ir Baltijos šalių padėtį rodantis žemėlapis.

Litvanya'nın, Sovyetler Birliğinin ve Baltık devletlerinin vaziyetini gösterir harita

3 pav. Pavyzdys turkiškuose laikraščiuose egzistavusių mokomųjų žodynėlių. „Šiame tekste buvusių naujų žodžių atitikmenys“

Bu yazıda geçen yeni kelimeler karşılıkları:

Bölge = mıntaka; ilgi = münasebet; sonucunu = neticesini; değet = temas; törü = âdet; ödev = vazife; önemli = mühim; karşın = rağmen; doğusal = şarkî; kuzey = şimal; il = vilayet; katın = mürekkep; ilkel = iptidaî; etke = amil; çeven = muhit; etki = tesir; savsamak = mühmel; erge = maksad; tapınca = ibadethane; anıt = abide; özverlik = fedakârlık; özgenlik = hürriyet; beldek = alâmet;

Lithuania and Turkey in 1918-1940 Periodical Press

Key words: Turkey, Lithuania, Turks, periodical press, press history, interwar, Lithuanian occupation

The bachelor thesis topic is “Lithuania and Turkey in 1918-1940 Periodical Press”. The main aim of this thesis is to find out what kind of information Turkey published about Lithuania and what Lithuania published about Turkey in periodical press. After the First World War both countries were in a situation where they could be reborn and reformed. The Press was one of the areas that experienced positive changes. This topic has not been thoroughly studied, so in this case, the main object of the thesis is periodical press in the interwar period. The main objectives were to analyze Turkish (1929-1940) and Lithuanian Press (1918-1940), by searching information about Turkey, Lithuania, Turks, Lithuanians and to find out how Turkish press reacted to 15th of June 1940 Lithuanian occupation. To achieve this purpose, a Descriptive Analysis research method was used.

Lithuanian and Turkish periodical press analysis showed that there was information about each country in both countries press. In the Lithuanian interwar press most of the articles were about New Turkey and Mustafa Kemal Ataturk. Also the articles in newspapers helped to find out about the Turks in Lithuania before the First World War. Turkish press analysis showed the relations between Lithuania and Turkey. Also doing newspaper analysis the interview with the Lithuanian ambassador Jurgis Baltrušaitis was found, which is an important piece that was never translated before. Turkey’s reaction to Lithuanian occupation was sudden and from the first articles Turkey’s press stated Lithuanian occupation fact. This thesis is the first of its kind to analyze Turkey’s reaction to Lithuanian occupation and it can be a starting point for other researches in this study field. The other direction for future research could be the wider time period of the press analysis.